

/420/

sko, Maďarsko, Fínsko), nebola v historiografii venovaná dostatočná pozornosť. V sumárnej monografii o Parížskej konferencii 1946 a mierovej zmluve s Maďarskom, sme sa z priestorových dôvodov nevenovali vojenskej problematike.¹ Ani ďalší autori vojenskej problematike a vojenskej komisii mierovej konferencie, ani v súvislosti s mierovou zmluvou s Maďarskom, nevenovali osobitnú pozornosť.² Naším cieľom bude analyzovať činnosť československej delegácie nielen v rámci VK, ale sledovať aj tie témy a súvislosti, ktoré viedli k formulácii vojenských článkov mierovej zmluvy s Maďarskom a stanoviskám čl. delegácie k týmto článkom. Zároveň ich budeme konfrontovať s cieľmi čl. diplomacie od prvých vyjadrení predstaviteľov dočasného československého zriadenia v Londýne, až po nástup komunistických režimov v Československu a Maďarsku.

Cieľom mierových zmlúv s bývalými nepriateľskými štátmi bolo vytvoriť také podmienky, aby v budúcnosti neboli hrozbou pre okolité štáty, vrátane ich vojenského potenciálu. Víťazné štáty sa snažili, aby nepriateľská krajina bola schopná ekonomicky prežiť a udržať základné životné podmienky pre obyvateľstvo. Zároveň, aby nemohla vytvoriť bojaschopnú armádu, ktorá by zvrátila podmienky dosiahnutého mieru. Predpokladalo sa, že po ratifikácii mierovej zmluvy sa Maďarsko zaradí do Organizácie spojených národov, nadobudne plnú štátnu suverenitu a skončí misia Spojeneckej kontrolnej komisie (SKK), ktorá po podpísaní Dohody o prímerí s Maďarskom 20. januára 1945, dohliadala na okupované územie Maďarska.

Československo a Maďarsko pred a na mierovej konferencii

Budúce víťazné politické reprezentácie začali pripravovať „mier“ už počas vojny. Československo bolo reprezentované predovšetkým prezidentom Edvardom Benešom a exilovou vládou. V kľúčových dokumentoch (Aide-memoire z 24. augusta 1944 Európskej poradnej komisii; nóte zo 14. novembra 1944 sovietskemu vyslancovi pri čl. vláde v Londýne Viktorovi Z. Lebedevovi; v memorande z 23. novembra 1944 zaslanom zástupcom ZSSR, Veľkej Británie a USA) boli formulované požiadavky exilovej vlády voči Nemecku (a mali sa týkať aj Maďarska), ktoré boli dôležité pre budúce rokovania o prímerí. Zdôrazňovali, že vojnovému stavu s Nemeckom a Maďarskom predchádzali Mníchovská dohoda a Viedenská arbitráž. Požadovali uznanie čl. predmníchovských hraníc vo vzťa-

¹ ŠUTAJ, Štefan. Parížska konferencia 1946 a mierová zmluva s Maďarskom. Prešov 2014.

² Napr. ROMSICS, Ignác. Parížska mierová zmluva z roku 1947. Bratislava 2008; KRNO, Dalibor, M. Jednali jsme o mír s Maďarskem. Praha 1947; KLIMKO, Jozef – MICHÁLEK, Slavomír a kol. Mierové zmluvy v kontexte geopolitiky 20. a 21. storočia. Bratislava 2013. Pozornosť vojenskej problematike nevenovala ani štúdia: PETRUF, Pavol. Československo na mierovej konferencii v Paríži roku 1946. In Historický časopis, 1985, roč. 33, č. 1, s. 67-84. Vojenskej problematike na Parížskej konferencii 1946 sa venovali: FÜLÖP, Mihály. The Military Clauses of the Paris Peace Treaties with Rumania, Bulgaria and Hungary. In TANNER, Fred (ed.). From Versailles to Baghdad: Post-War Armament Control of Defeated States. New York 1992, s. 39-54; ŠTAIGL, Jan. Vojenskopolitické aspekty vzťahu ČSR k Maďarsku v období prípravy parížské mierové konferencie (1945 – 1946). In Sborník Vojenské akademie v Brně. Brno 1994, s. 425-432; ŠTAIGL, Jan. Vojenskopolitické a vojenskostrategické postavení Slovenska po ukončení druhé světové války (1945 – 1946). In Historický časopis, 1992, roč. 40, č. 6, s. 676-693.

hu k Nemecku, Maďarsku a Poľsku, naznačili dôležitosť vysídlenia nemeckej (aj maďarskej) menšiny. Deklarovali záujem podieľať sa na stanovení podmienok voči Maďarsku, aby budúce generácie nemuseli riešiť etnické problémy, ktoré podľa mienky londýnskeho exilu, boli z hľadiska ČSR najväčšou hrozbou pre budúci mier.³ Cieľom ČSR vo vojensko-politickej oblasti vo vzťahu k Maďarsku bolo vytvoriť záruky proti revizionizmu a iredentizmu a pokusom o zmenu hraníc. To sa prejavilo napr. v dokumente *Vojenské požiadavky pro příměří*, ktoré vypracoval v jari 1944 Štáb pre vybudovanie brannej moci pri Ministerstve národnej obrany (MNO) v Londýne. Vyhodnotil v ňom možné ohrozenia aj obrany južných hraníc Slovenska.⁴ Maďarsko po prevrate, ktorý uskutočnil Ferenc Szálasi, zostalo krajinou spolupracujúcou s Nemeckom.⁵ Dôležitým faktom bolo, že tak Maďarsko ako aj ČSR sa stali súčasťou záujmového priestoru Sovietskeho zväzu.

Významnú úlohu aj pri príprave mierových zmlúv mala Dohoda o prímerí z Maďarskom z 20. januára 1945, účinná do podpísania a ratifikácie mierovej zmluvy s Maďarskom. Na rokovaníach o mierových zmluvách to presadzovala najmä sovietska diplomacia, ktorá sa na dohodách o prímerí s porazenými štátmi významným spôsobom podieľala.

Maďarská reprezentácia a jej predstavitelia v Dohode o prímerí uznali vojenskú porážku. Maďarsko malo prerušiť všetky styky s Nemeckom a vyhlásiť mu vojnu, internovať jeho vojakov. Malo postaviť osem divízií proti nemeckej armáde, evakuovať všetky vojská a úradníkov z obsadených území, do rámca hraníc z 31. decembra 1937.⁶ Všetok nemecký majetok nachádzajúci sa na území Maďarska mal byť konfiškovaný v prospech Spojencov. Vláda mala zabezpečiť vydanie vojnových zločincov, rozpustiť fašistické politické, vojenské, militaristické a iné organizácie na maďarskom území. Osobitne čl. 19 konštatoval, že rozhodnutia viedenského súdu z 2. novembra 1938 a z 30. augusta 1940 sa vyhlasujú za neexistujúce. Maďarsko malo byť do podpísania mierovej zmluvy pod kontrolou Spojeneckej kontrolnej komisie. V jej čele bol Kliment J. Vorosilov.⁷ Maďarsko muselo materiálne zabezpečovať všetky zložky SKK, strpieť na svojom území sovietske vojská a opatrenia v oblasti dopravy, vojenstva (dislokácie maďarských vojsk, ich štruktúry, zloženia, musela im uvoľniť kasárne, výcvikové priestory).⁸ Po porážke Nemecka, nadobudli snahy o uzatvorenie mierových zmlúv, ktoré

³ ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. Podoby česko-slovensko-maďarského vzťahu 1938-1949. Bratislava 1992, s. 56-57; Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha (AMZV ČR), f. Londýnsky archiv – tajný (LA-T), kartón (k.) 153. Čsl. požiadavky vo vzťahu k mierovým zmluvám s Nemeckom a Maďarskom formulované v osobitnom Aide-memoire z 24. 8. 1944; Čsl. nóta zo 14. 11. 1944.

⁴ ŠTAIGL, Vojenskopolitické aspekty, s. 425, 427.

⁵ Podrobnejšie politiku Maďarska v čase vojny popisuje ROMSICS, Ignác. Parížska mierová zmluva z roku 1947. Bratislava 2008, s. 15-42, 125.

⁶ Slovenský národný archív Bratislava (SNA), f. Úrad Predsedníctva Slovenskej národnej rady (ÚP SNR), k. 284. Dohoda o prímerí s Maďarskom.

⁷ AMZV ČR, f. Teritoriální odbory – obyčejné Maďarsko 1945 – 1959 (TO-O-M), k. 29. Politická správa č. 2 z 2. 4. 1946.

⁸ Podrobnejšie o pôsobení SKK píše napr. FÖLDESI, Margit. Szövetséges Ellenőrző Bizottságok Magyarországon. Visszaemlékezés, diplomáciai jelentések tükrében 1945 – 1947. Budapest 1995. Podrobnejšie informácie sú aj v práci ŠUTAJ, Parížska konferencia, s. 25-37.

mali nahradiť dohody o prímerí reálnu podobu. Tak ČSR ako aj Maďarsko sa usilovali deklarovať svoje záujmy v budúcich mierových zmluvách. Maďarsko a jeho víťaznými mocnosťami akceptovaná vláda, sa usilovala vytvoriť podmienky, ktoré by boli pre Maďarsko čo najmenej bolestivé.

Prelomovým bodom pri príprave mierových zmlúv bola Postupimská konferencia, ktorá končila 2. augusta 1945. Jedným z jej výsledkov bolo vytvorenie Rady zahraničných ministrov (Rady), ktorá mala pripraviť podmienky mierovej konferencie a návrhy mierových zmlúv so satelitmi Nemecka. Jej členmi boli zástupcovia piatich mocností: ZSSR, USA, Veľkej Británie, Francúzska a Číny. Príprava zmluvy s Nemeckom bola odsunutá na neskoršie obdobie. Na zasadaniach Rady sa vytvoril mechanizmus budúcej mierovej konferencie, uskutočnili sa diskusie, ktoré viedli k sformulovaniu článkov mierových zmlúv, vrátane vojenských článkov, rozhodnutia o spôsobe nadobudnutia suverenity bývalých nepriateľských krajín a najmä ich hraníc. Rozhodujúcu úlohu zohrali záujmy mocností, snaha o kalibrovanie sovietskej a západnej politiky a mocenských záujmov o politicko-geografický priestor objektov „mierovej“ politiky.⁹ Na zasadaniach Rady a v diplomatickom zákulisí sa odohrali kľúčové „bitky“ a dohody, ktoré potvrdili neskoršie rokovania mierovej konferencie.

Prvé zasadania Rady po Postupimskej konferencii o príprave mierových zmlúv sa uskutočnili v Londýne od 11. septembra do 2. novembra 1945.¹⁰ Na ďalších rokovaníach Rady v decembri 1945, v marci a apríli 1946 už mierové zmluvy nadobúdali jasnejšie kontúry. Spoločný výbor vojenských a leteckých zástupcov mocností rokoval o vojenských článkoch zmlúv a dodatkoch k nim.¹¹ Štáty zasiahnuté účinkami mierových zmlúv sa usilovali, aby sa ich podnety dostali do definitívnych návrhov spracovaných Radou, ktoré mali byť predložené mierovej konferencii. Súčasťou maďarskej politiky, bolo prezentovanie ústretových krokov pred mierovou konferenciou. Jedným z nich bolo aj podpísanie Dohody o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom z 27. februára 1946.¹²

Československé požiadavky pred mierovou konferenciou a návrhy na úpravu vojenských klauzúl mierovej zmluvy

Pre čsl. povojnovú politiku bola dôležitá téza, deklarovaná v ťažiskových dokumentoch a vyjadreniach politikov: Československo sa bude budovať ako národný štát Čechov a Slovákov, bez neslovanských menšín. Vychádzali z predpokladu, že budúce mierové zmluvy ovplyvnia postavenie stredoeurópskych štátov

⁹ Komplexne sa zaoberá činnosťou Rady v súvislosti s mierovou zmluvou s Maďarskom práca FÜLÖP, Mihály. *La paix inachevée. Le Conseil des Ministres des Affaires Etrangères et le traité de paix avec la Hongrie* (1947). Budapest 1998.

¹⁰ Materiály z týchto zasadaní sú dostupné na: <<http://digital.library.wisc.edu/frus.frus1946v02.i0007.pdf>>. Informácie o rokovaní napr. v AMZV ČR, f. Generální sekretariát Jana Masaryka a Vladimíra Clementisa (GS-A), k. 87. Správa čsl. delegácie pre mierové rokovania z 11. 10. 1945.

¹¹ FÜLÖP, *The Military Clauses*, s. 46.

¹² O výmene obyvateľstva: ŠUTAJ, Štefan – ŠUTAJOVÁ, Jana. *Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom* (v rokovaníach Československo-maďarskej zmiešanej komisie). Košice 2022.

na dlhšie obdobie. Československá aj maďarská diplomacia intenzívne pracovali na svojich požiadavkách pre mierové zmluvy.¹³

Prípravné práce na mierovú konferenciu prebiehali v ČSR na rôznych úrovniach (rokovania medziministerskej komisie pre prípravu mierových zmlúv, Komisia pre výskum vlastivedných otázok, aktivity MZV a jeho oddelenia „M“).¹⁴ Z vyjadrení hlavného štábu čsl. armády vyplývalo, že základom pre stanovenie mierových podmienok Maďarsku vo vojenskej oblasti by mali byť „minimálne“ články Trianonskej mierovej zmluvy a že ČSR má právny nárok požadovať ich dodržiavanie a podieľať sa na ich kontrole.¹⁵

Na podobných princípoch bola pripravená aj informácia, ktorú zaslal štátny tajomník V. Clementis 5. marca 1946 čsl. delegátovi pri OSN Ivanovi Krnovi o pripravovaných čsl. požiadavkách pre mierové rokovanie s Maďarskom. Boli to napr. „oduznanie“ Mníchovskej dohody a Viedenskej arbitráže, zákaz revizionizmu aj používania „slovenských“ symbolov v maďarskej štátnej symbolike, zrieknutie sa myšlienky veľkého Uhorska (svätoštefanská koruna mala byť uložená do múzea OSN), odsun maďarského obyvateľstva z ČSR, odovzdanie bratislavského premostia, reštitúcie a reparácie a ďalšie podnety. Vojenské požiadavky sa v dokumente opierali o vojenské klauzuly Trianonskej zmluvy (čl. 102-120 a 142), čl. 133 by bol obnovený a mala existovať stála medzispojenecká dozorná komisia, ktorej členmi by boli aj s Maďarskom susediace štáty. Komisia by kontrolovala plnenie vojenských článkov mierovej zmluvy, vrátane počtu a stavu armády, demobilizácie, výzbroje armády a vojenskej priemyslovej výroby. V prílohe č. 2 bol každý článok vysvetlený (maximálna požiadavka bola zrušenie armády, minimálna, zníženie jej počtu na 0,5% z počtu obyvateľstva; v priemyselných podnikoch by boli spojenecké dozorné komisie; vojenské loďstvo by bolo zrušené a povolený by bol iba obmedzený počet neopancierovaných člnov na Dunaji).¹⁶ Nová bezpečnostná politika sa však uberala iným smerom a Trianonská zmluva u mocností upadla do nemilosti. Nebolo možné sa na ňu odkazovať, ani sa jej dožadovať.

Dňa 3. apríla 1946 bolo čsl. memorandum k mierovej zmluve odovzdané v Paríži britskému diplomatovi Gladwymu Jebbovi. Memorandum s dvomi prílohami a dvomi mapami odovzdal V. Clementis aj britskému veľvyslancovi v Prahe Philippovi Nicholsovi 25. apríla 1946. Pre čsl. vládu boli 27. apríla 1946 pripravené dokumenty k blížiacej sa mierovej konferencii.¹⁷

¹³ Podrobnejšie: ROMSICS, Parížska mierová, s. 216-266; ŠUTAJ, Štefan. Československé a maďarské diplomatické aktivity pred Parížskou konferenciou 1946 (z pohľadu československej politiky a diplomacie). In MICHÁLEK, Slavomír a kol. Slovensko v labyrinte európskych dejín. Bratislava 2014, s. 658-684.

¹⁴ Podrobnejšie o aktivitách týchto zložiek: ŠUTAJ, Parížska konferencia, s. 47-103.

¹⁵ ŠTAIGL, Vojenskopolitické a vojenskostrategické, s. 689; ŠTAIGL, Vojenskopolitické aspekty, s. 426.

¹⁶ AMZV ČR, f. GS-A, k. 167. Mierové jednanie voči Maďarsku – základné požiadavky. Informácia pre čsl. delegáta pri OSN z 5. 3. 1946.

¹⁷ KUKLÍK, Jan. Britská diplomacie a československé požiadavky na mírovou smlouvu s Maďarskom. In KLIMKO, Jozef – MICHÁLEK, Slavomír (eds.), Mierové zmluvy v kontexte geopolitiky. Bratislava 2013, s. 207-209; Memoranda obsahovali požiadavky, ktoré boli neskôr v dokumentoch prijatých vládou v júli 1946.

Rokovania Rady finišovali v období od 25. apríla – 16. mája a potom od 15. júna do polovice júla 1946. Maďarská delegácia sa tesne predtým vrátila zo ZSSR a 28. apríla 1946 maďarská vláda predložila požiadavky Rade vo svojom Aide memoire.¹⁸ Jan Masaryk pred začatím konferencie 25. apríla 1946 adresoval ministrom zahraničných vecí mocností list s požiadavkou, zaradiť do programu konferencie transfer maďarského obyvateľstva z ČSR a predpokladal (márne), že bude môcť pred Radou prezentovať čsl. stanovisko.¹⁹

Aj keď neboli k dispozícii oficiálne verzie mierových zmlúv, čsl. diplomacia pracovala s neoficiálnym návrhom zmluvy s Maďarskom, ktorá bola pre ČSR najdôležitejšia. Nedatovaný materiál Všeobecné pripomienky Československa k návrhu mierovej zmluvy s Maďarskom, označený v archívnych spisoch ako „malé pripomienky moskovské dľa predbežného draftu“, komentoval neoficiálny návrh zmluvy s Maďarskom, ktorý ako sa uvádzalo, „sa nám ho podarilo v predbežnej forme zo súkromného prameňa obdržať.“²⁰

Malé pripomienky deklarovali čsl. ambície, ktoré boli zhrnuté o. i. aj do týchto bodov: transfer 150-200 tisíc Maďarov; ustanovenie o hraniciach, ktoré by neumožňovalo revizionistickú interpretáciu Maďarskom, s výhradou, že mierová konferencia definitívne rozhodne o rektifikácii hraníc na základe čsl. požiadavky; ČSR bude uplatňovať požiadavku na 5 obcí; Kľúčový dátum pre zmluvu s Maďarskom z politického a hospodárskeho hľadiska navrhli 2. november 1938 alebo 22. október 1938.²¹

V ďalšej verzii, „Pripomienky Československa k návrhu mierovej zmluvy s Maďarskom“ („Veľké pripomienky moskovské“) sa uvádzali konkrétne pripomienky k jednotlivým článkom mierovej zmluvy.²² Súčasťou rozsiahleho materiálu boli aj vojenské záležitosti. Časťou II návrhu boli „Klauzuly vojenské a letecké“. K oddielu I. „Obmedzenia vojenských síl a výzbroje Maďarska“, k čl. 17 sa konštatovalo, že „kontrola zo strany OSN nie je dostatočnou zárukou toho, že Maďarsko dodrží ustanovenia vojenských klauzúl mierovej zmluvy“. Čsl. návrh predpokladal kontrolu Maďarska zo strany susediacich štátov a navrhoval vynechať článok o zrušení kontroly, ak krajina vstúpi do OSN. K čl. 18 ČSR mala navrhnúť zníženie počtu vojakov zo 65 tisíc na 35 tisíc, tak ako to bolo v Trianonskej zmluve

¹⁸ AMZV ČR, f. TO-O-M, k. 29. Správa gen. Dasticha za júl až september 1946, zo 7. 11. 1946; Telegram. The Minister in Hungary (Schoenfeld) of the Secretary in Paris, May 7, 1946. Dostupné na: <<http://digital.library.wisc.edu/FRUS.FRUS1946v02.i0008.pdf>>, s. 285-286.

¹⁹ Telegram the Ambassador in Czechoslovakia (Steinhardt) to the Secretary of State, at Paris, April, 26, 1946. Dostupné na: <<http://digital.library.wisc.edu/FRUS.FRUS1946v02.i0008.pdf>>, s. 122-123; AMZV ČR, f. GS-A, k. 148. Listy V. M. Molotovovi, E. Bevinovi a G. Bidaultovi ministrom zahraničných vecí z 25. 4. 1946; ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. Tradícia a dejiny. Vybrané otázky zo slovensko-maďarských a slovensko-ruských vzťahov (1934 – 1949). Bratislava 2009, s. 89. Podrobné záznamy z rokovania Rady sú dostupné na: <<http://digital.library.wisc.edu/FRUS.FRUS1946v02.i0008.pdf>>, s. 94-492.

²⁰ AMZV ČR, f. GS-A, k.167. Všeobecné pripomienky ČSR k návrhu mierovej zmluvy s Maďarskom, „malé pripomienky moskovské dľa predbežného draftu“.

²¹ AMZV ČR, f. GS-A, k.167. Všeobecné pripomienky ČSR k návrhu mierovej zmluvy.

²² AMZV ČR, f. GS-A, k.167. Pripomienky ČSR k návrhu mierovej zmluvy s Maďarskom („Veľké pripomienky moskovské“).

a znížiť na polovicu pomocný vojenský personál.²³ S čl. 25 malo ČSR súhlasiť, s podmienkou prísnej kontroly, aby výroba zbraní a munície nepresahovala povolené množstvo.²⁴

O mierovej zmluve s Maďarskom sa rokovalo na Rade 7. mája 1946.²⁵ Pre Maďarsko bolo sklamaním, že potvrdili predvojnové hranice medzi Maďarskom a Rumunskom. V júni 1946 maďarská vláda schválila dokument, ktorý určoval strategické línie vo vzťahu k mierovým zmluvám a maďarská vláda zaslala štyrom mocnostiam pamätný spis s názvom „*Názory maďarskej vlády na hospodárske otázky súvisiace s mierovými zmluvami*“.²⁶ Rada pracujúca v Paríži na textoch mierových zmlúv v poslednej fáze od 15. júna, ukončila svoju činnosť 12. júla 1946. Československá vláda schválila v ten istý deň uznesenie o čl. požiadavkách pre mierovú konferenciu.²⁷ Medzi politické požiadavky patrilo „oduznanie“ Mníchovskej dohody a Viedenskej arbitráže a ich dôsledkov, potvrdenie čl. hraníc určených dohodami po prvej svetovej vojne, zrieknutie sa iredentistickej a revizionistickej politiky reprezentovanej koncepciou svätoštefanskej koruny a požiadavka na jednostranný odsun 200 tisíc Maďarov z ČSR. Požadovala tiež rozšírenie bratislavského predmostia o päť obcí. Väčšinou sa zdôrazňuje, že požiadavka na bratislavské predmostie bola zdôvodňovaná rozšírením možnosti pre rozvoj mesta. Avšak aj z hľadiska vojenského išlo o dôležitú požiadavku, ktorá menila možnosti obrany mesta proti prípadnému delostreleckému útoku.²⁸ Čsl. vláda požadovala dôsledné plnenie článkov Dohody o prímerí. Pokiaľ ide o vojenské záležitosti, uznesenie vlády konštatovalo: „*vojenské ustanovenia mierovej zmluvy trianonskej zostávajú v platnosti s úpravami vyplývajúcimi zo zmenených pomerov ako budú stanovené v novej mierovej zmluve*“.²⁹ Uznesenie umožňovalo čl. delegácii reagovať na aktuálnu situáciu a mohla meniť stanoviská bez schválenia vládou, prípadne aj od nich odstúpiť.³⁰

²³ Podľa tajných správ 2. oddelenia čsl. MNO z januára 1946, sa mala do 15. 11. 1945 uskutočniť reorganizácia maďarskej armády, čo sa však nepodarilo. Podľa ministra informácie Jenö Tombora z mája 1946 mala maďarská armáda 36 285 vojakov. Podľa čsl. spravodajskej služby bol počet príslušníkov maďarskej armády 31 991 osôb. Okrem toho mala armáda 17 tisíc nezarađených dôstojníkov a poddôstojníkov (osoby, ktoré neprešli previerkami) a 14 tisíc penzistov, teda celkom platila 63 tisíc osôb. (NA ČR, f. ÚPV-TS, k. 507, MNO – Přehled správ, květen 1946 (7846) Podľa maďarského historika M. Fülöpa „Sovietsky zväz v roku 1945 zredukoval maďarskú armádu na 25 000.“ (FÜLÖP, *The Military Clauses*, s. 50.)

²⁴ AMZV ČR, f. GS-A, k.167. Pripomienky ČSR... („Veľké připomienky moskovské“).

²⁵ United States Delegation Record. Council of Foreign Ministers, Second Session, Twelfth Meeting, Paris, May 7, 1946. Dostupné na: <<http://digital.library.wisc.edu/FRUS.FRUS1946v02.i0008.pdf>>, s. 277-283.

²⁶ AMZV ČR, f. TO-O-M, k. 29. Správa čsl. informačnej služby ... z 8. 7. 1946.

²⁷ AMZV ČR, f. Pařížská mírová konference 1946 (PMK), k. 1. Uznesenie vlády z 12. 7. 1946 o čl. požiadavkách na mierovej konferencii.

²⁸ ŠTAIGL, *Vojenskopolitické aspekty*, s. 427. Problematikou bratislavského predmostia sa v tejto práci nebudeme zaoberať, lebo nebola súčasťou vojenských klauzúl mierovej zmluvy. Podrobnejšie o problematike: ŠUTAJ, *Parížska konferencia...*, s. 163-246; HOLLÓSI Gábor. *A pozsonyi hídfő - A Magyar-Csehszlovák határ rendezőbizottság tárgyalásai*. Budapest 2018.

²⁹ AMZV ČR, f. PMK, k. 1. Uznesenie vlády z 12. 7. 1946 o čl. požiadavkách mierovej konferencii.

³⁰ AMZV ČR, f. PMK, k. 1. Uznesenie vlády z 12. 7. 1946 o čl. požiadavkách...

Uznesenie čl. vlády bolo korigované, ako sa uvádzalo v úradných zápisoch, „po rozhovoroch s ostatnými delegáciami a najmä s delegáciou Sovietskeho zväzu“, ktoré sa uskutočnili pred začiatkom mierovej konferencie, ale aj počas mierovej konferencie v Paríži. Chýbali „oduznanie Mníchovskej dohody“, aj požiadavka, aby sa Maďarsko vzdalo iredentistickej propagandy a koncepcie Svätoštefanskej koruny. Čsl. požiadavky sa nemali odvolávať na staré záväzky, lebo „veľmoci sa úzkostlivo vyhýbajú odvolávaniu na Trianonskú mierovú zmluvu a jej výslovnú citáciu. Taktiež nechcú Maďarsko viazať starými ustanoveniami Trianonskej zmluvy“.³¹ V dokumente z 18. júla 1946 sa zdôrazňovalo, aby okrem nulity Viedenskej arbitráže v mierovej zmluve bol určený Maďarsku záväzok, uviesť dôsledky arbitráže do pôvodného stavu. V časti I. Vojenské klauzuly autori navrhovali, aby bolo modifikované zachovanie kontrolnej komisie pre vojenské záležitosti, pretože nie je záruka, že po prijatí Maďarska do OSN, bude možné kontrolovať plnenie maďarských záväzkov. Navrhovali aj zníženie počtu pozemného vojska na 30 tisíc vojakov.³²

Mierová konferencia začala 29. júla 1946. Ešte pred jej začiatkom sa v Paríži uskutočnili porady účastníkov z čl. delegácie. Na porade 23. júla 1946, ktorú moderoval vedúci oddelenia „M“ z MZV Vavro Hajdu, sa zúčastnili Peregrin Fíša, Heliodor Píka a ďalší. Sumarizovala pripomienky k návrhu zmluvy s Maďarskom. V. Hajdu čítal draft mierovej zmluvy bod za bodom „a ostatní páni dávali pripomínky“. Časť III. Vojenské klauzuly bola súčasťou osobitnej prílohy, ktorú odovzdal gen. Píka. V dokumente v čl. 10 zmluvy navrhoval definovať rozsah pojmu „la defense local des frontières“. Myslel tým iba lokálne vojenské sily, ktoré by mali zabrániť pohraničným incidentom, a teda nemuseli byť povolené vo veľkom počte. V čl. 10a navrhoval znížiť počet maďarskej armády na 35 tisíc osôb, na 60 lietadiel, z nich 30 bojových a počet obslužného personálu na 2500 osôb. V čl. 14 navrhol presne určenie typu výzbroje, vrátane obmedzenia niektorých zbraní (ako príklad uvádzal ďalekonosné delá), vrátane ubytovacích kapacít, letísk a pod. V čl. 17 maďarskej zmluvy obmedzenie výroby zbraní tak, aby sa zabránilo novej mobilizácii vojenského priemyslu. Navrhol vytvorenie demilitarizovaného 30 km pásma pri hraniciach s ČSR, zákaz budovania vojenských pevností, zákaz predvojenskej prípravy obyvateľstva a zriadenie dozorného orgánu, za účasti ČSR, na kontrolu vojenských klauzúl mierovej zmluvy.³³ Na ďalšej porade 25. júla sa debatovalo o prílohách k mierovým zmluvám.³⁴

³¹ NA ČR, f. Úřad předsednictva vlády (ÚPV), k. 1117. Pripomienky čl. delegácie generálnemu sekretariátu mierovej konferencie v Paríži z 20. 8. 1946; AMZV ČR, f. GS-A k. 167. Korekcia uznesenia vlády z 12. 7. 1946 o čl. požiadavkách mierovej konferencii; NA ČR, f. ÚPV, k. 1117. List čl. delegácie na mierovej konferencii z 21. 8. 1946 Úradu predsedníctva vlády, podpísaný J. Masarykom. AMZV ČR, k. 167. Nedatovaný spis bez názvu „Československá delegace po rozhovorech...“

³² AMZV ČR, f. GS-A, k. 163. Materiál z 18. 7. 1946.

³³ AMZV, ČR f. GS-A, k. 173. Záznam z porady 23. 7. 1946. Pripomienky k časti III – vojenské klauzuly.

³⁴ AMZV ČR, f. GS-A, k. 167. Záznam z porady 25. 7. 1946.

Návrhy vojenských článkov mierovej zmluvy s Maďarskom

Návrh mierovej zmluvy s Maďarskom, bol oficiálne zverejnený 18. júla 1946. Mierová zmluva s Talianskom slúžila ako vzor.³⁵ Zmluvy pre Rumunsko, Bulharsko a Maďarsko spracovali sovietsky, americký a britský ministri zahraničia.³⁶ Pre mierovú zmluvu s Maďarskom boli použité ako základ články zmluvy s Rumunskom. Osobitne boli pripravené len preambula mierovej zmluvy, čl. 1, týkajúci sa hraníc Maďarska, čl. 10 týkajúci sa armády, čl. 21 o reparáciách.

Návrh mierovej zmluvy s Maďarskom mal 37 článkov a obsahoval šesť príloh.³⁷ V časti III, k vojenským článkom 10-19 mierovej zmluvy s Maďarskom, neboli členmi Rady dané žiadne alternatívne návrhy. To znamenalo, že reprezentanti mocností sa zhodli na ich textácii a boli zaviazaní obhajovať dohodnutý text na rokovaníach mierovej konferencie. Článok 10 bol formulovaný s osobitným zreteľom na Maďarsko. Čl. 11-12 boli v návrhu uvedené, že sú v zhode s návrhom týchto článkov v mierovej zmluve s Rumunskom s poznámkou, že sa to netýka námorných síl, ktorými Maďarsko nedisponovalo. Čl. 13-19 a čl. 20 (týkal sa stiahnutia spojeneckých vojsk) boli zhodné s mierovou zmluvou s Rumunskom. Delegácia USA si vyhradila právo zaujať stanovisko v súvislosti s článkom o vojnových hrobách.³⁸

Podrobné údaje o organizačných princípoch mierovej konferencie sú dostatočne spracované.³⁹ Na mierovej konferencii sa zúčastnilo 21 štátov.⁴⁰ Zástupcovia porazených a pozvaných spojeneckých štátov, ktorých vojská nebojovali proti fašizmu na frontoch (Mexiko, Kuba, Irán, Egypt, Albánsko), neboli plnoprávnymi účastníkmi konferencie. Mohli byť vypočutí na plenárnych schôdzach aj v komisiách. Štáty pôvodne nepriateľské („*exennemi*“) boli na konferenciu pozvané, ale nemohli mať zástupcov v komisiách konferencie. Vystupovať mohli iba na základe pozvania. Činnosť mierovej konferencie zabezpečoval sekretariát, v čele s generálnym tajomníkom, ktorým bol Jacques Fouques Duparc.

Z hľadiska ČSR mala najvýznamnejšiu úlohu *Politická a teritoriálna komisia pre Maďarsko*, v ktorej sa rokovalo aj o čsl. požiadavkách. Jej predsedom bol Siniša Stankovič. Významným spôsobom sa čsl. záujmov dotýkala aj činnosť *Ekonomickej a finančnej komisie pre Balkán a Fínsko*, ktorej predsedom bol čsl. diplomat,

³⁵ SCHEU, Christian Harald. Pařížské mírové smlouvy v kontextu mezinárodního práva. In Acta Universitatis Carolinae. Iuridica, 2013, roč. 59, č. 1, s. 302.

³⁶ FÜLÖP, The Military Clauses, s. 42. Taliansku zmluvu vypracovali Briti, Američania, Sovieti a Francúzi a mierovú zmluvu pre Fínsko sovietsky a britsky minister zahraničných vecí.

³⁷ Draft Peace Treaty with Hungary. Paris, July 18, 1946, AMZV ČR Praha, f. PMK, k. 20; Projet de traité de paix avec Hongrie, Paris 18. juillet 1946. Archiv Národního muzea Praha (ANM), f. Fedor Hodža, k. 3.

³⁸ Draft Peace Treaty with Rumania. Dostupné na: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v04/d2>>.

³⁹ ŠUTAJ, Pařížska konferencia, s. 149-163.

⁴⁰ Päť veľmocí (USA, ZSSR, Francúzsko, Čína, Veľká Británia) a 16 štátov, ktoré sa „účinne zúčastnili podstatnými vojenskými silami na vojne proti nepriateľským štátom v Európe“ (Austrália, Belgicko, Bielorusko, Brazília, Kanada, Etiópia, Grécko, India, Nórsko, Nový Zéland, Holandsko, Poľsko, Československo, Juhoafrická únia, Ukrajina, Juhoslávia). Bielorusko a Ukrajina aj keď boli súčasťou ZSSR, mali na konferencii štatút samostatných štátov so všetkými právami (napr. vedenie komisií, právo predkladať návrhy a hlasovať).

veľvyslanec v Juhoslávii, Josef Korbel. Aj v ostatných komisiách konferencie bolo dôležité mať zastúpenie, pretože princíp precedensu predpokladal prijímanie rovnakého prístupu k všetkým zmluvám.⁴¹

Pozvané štáty mohli predložiť sekretariátu konferencie návrhy, amendementy, na zmenu mierových zmlúv, ktoré sekretariát prideloval jednotlivým komisiám.⁴² Vo vzťahu k mierovej zmluve s Maďarskom podali: Austrália 13 amendementov, Poľsko 3, Československo 15, Juhoslávia 9 a Belgicko 1 amendement. Jediný belgický amendement k čl. 13 mierovej zmluvy s Maďarskom sa týkal rozvoja nukleárneho výskumu, nie však pre vojenské účely. Poľský amendement navrhoval použiť namiesto pojmu Spojenci (*les Puissance aliées*) v časti o vojnových materiáloch pojem Spojené národy (*Nations unies*).⁴³ Československá diplomacia podala 15 amandementov k projektu mierovej zmluvy s Maďarskom. Vojenských otázok a bezpečnosti ČSR sa týkal amendement C.P. Gen. Doc 1.Q.7, ktorým ČSR navrhovala zákaz budovať pevnosti na maďarskom území 20 km od čsl. hraníc a amendement C.P. Gen. Doc 1.Q.8 navrhoval obmedziť počet a vybavenie maďarskej armády. Najdôležitejšie čl. požiadavky boli rozšíriť čl. hranice o bratislavské predmostie a vysídliť 200 tisíc osôb maďarského pôvodu, podľa pravidiel dohody z 27. februára 1946. Riešenie týchto návrhov bolo predmetom práce viacerých komisií, nie VK. Pre potreby mierovej konferencie bol pripravený materiál *Proposition d'amendement présentée par la délégation de la République Tchécoslovaque au Project de la traité de paix avec Hongrie*.⁴⁴

Vojenská komisia Parížskej konferencie 1946

Návrh na zloženie komisií predložil generálny sekretariát konferencie 8. augusta 1946. V politických a ekonomických komisiách pre každú zmluvu boli zastúpené štáty, ktoré boli s týmto štátom vo vojenskom konflikte. Vo vojenskej, právnej a redakčnej komisii mal mať zastúpenie každý členský štát konferencie.⁴⁵

Predsedom VK mierovej konferencie bol poľsky generál Stefan Mossor, jeho zástupcom Fao Ping Sheung z Číny. Komisia mala 21 členov. Najvýznamnejšie pre samotné rokovanie komisie bolo zastúpenie mocností. Za USA to boli: vice admirál Richard L. Conolly, gen. Jesmond D. Balmer, gen. John K. Gerhart, kpt. Roland F. Pryce, Theodore C. Achilles, plk. William H. Baumer. Za Veľkú Britániu: Albert V. Alexander, Hubert Miles Gladwyn Jebb, P. N. N. Synnott, gen. Arthur J. H. Dove, kpt. R. G. Mackay, kpt. F. J. St. G. Braithwithe. Za Francúzsko: gen. Georges Catroux, admiral Gabriel Laurent Joseph Rebuffel, pplk. Clémentin a pplk. Stehlin. Za ZSSR: gen. Nikolaj Vasiljevič Slavin, admiral Vjačeslav Petrovič

⁴¹ Podrobná informácia o komisiách a subkomisiách je v práci ŠUTAJ, Parížska konferencia, s. 149-159.

⁴² V anglickom jazyku amendment, vo francúzštine – amendement, v ruskom jazyku popravka. V práci budeme používať francúzsku verziu názvu (amendement).

⁴³ AMZV ČR, f. PMK, k. 3. Amendement présenté par la délégation Belgique. Projet de Traité de Paix avec la Hongrie (article 13); Amendement présenté par la délégation Pologne (article 15, paragraphe 1).

⁴⁴ AMZV ČR, f. PMK, k. 1. Proposition d'amendement présentée par la délégation de la République Tchécoslovaque au Project de la traité de paix avec Hongrie.

⁴⁵ AMZV ČR, f. PMK, k. 29. Composition des commissions.

Karpunin, veliteľ A. F. Kracheminnikov, plk. D. F. Tchikin, mjr. N. S. Smirnov a por. E. Jelaguin (Yelagiuine).⁴⁶

Československo zastupovali vo VK gen. Heliodor Píka a Ervín Busch. Na zasadaniach VK sa mal zúčastňovať aj Milan Polák.⁴⁷ Na prvých zasadaniach VK sa zúčastňoval aj plk. Miksche, vojenský atašé na čsl. veľvyslanectve v Paríži.⁴⁸ V diskusii vystupoval iba H. Píka. Na zasadaniach VK sa zúčastňovali viacerí vojenský zástupcovia jednotlivých štátov. Pri hlasovaní mal však každý štát iba jeden hlas.

Vojenská komisia rokovala iba o článkoch, ktoré boli označené ako vojenské klauzuly a boli jej pridelené generálnym sekretariátom konferencie. Už z podstaty mierového rokovania, ktoré bolo zavŕšením vojenského konfliktu, mala konferencia „vojenský“ charakter. Politické a ekonomické dôsledky vojny (Viedenská arbitráž, reparácie, stanovenie hraníc a iné) boli predmetom rokovania Politickej a teritoriálnej komisie pre Maďarsko.⁴⁹

Rokovania Vojenskej komisie a mierová zmluva s Maďarskom

Pred začiatkom činnosti komisií sa čsl. delegácia stretávala na osobitných každodenných poradách, kde sa vymieňali informácie o situácii, kontaktoch, potrebách, technickom zabezpečení činnosti čsl. delegácie, riešili aj vecné otázky mierových zmlúv. Na niektorých sa zúčastňovali aj minister Masaryk a štátny tajomník Clementis. Rokovalo sa napr. o obsadení komisií na mierovej konferencii, o kontaktoch s inými delegáciami, spôsobe uplatňovania čsl. vplyvu prostredníctvom oficiálnych aj neformálnych kontaktov (pracovné obedy, recepcie, pozvania na čsl. veľvyslanectvo v Paríži a iné).⁵⁰ Na porade 1. augusta 1946 V. Hajdu čítal návrh maďarského draftu a ostatní kontrolovali iné návrhy mierových zmlúv (rumunskú sledoval Ivan Horváth, taliansku P. Fíša, bulharskú Lucian Benda, fínsku Géza Rác a Gertrúda Sekaninová).⁵¹ Upozorňovali, ktorý návrh je pre ČSR

⁴⁶ Zloženia delegácií jednotlivých štátov sú k dispozícii v informačnej brožúre mierovej konferencie v dvoch verziách: Guide de la Conférence de Paris. Édition révisée le 22 août 1946. Paris : Palais du Luxembourg, 29. Julliet 1946 (ANM, f. Fedor Hodža, k. 3); Conférence de Paris. Liste des délégations; Guide de la Conférence de Paris. Édition révisée le 22 août 1946. Paris : Palais du Luxembourg, 29 juillet 1946. Čsl. zoznamy sú v AMZV ČR, f. PMK, k. 2. AMZV ČR, f. PMK, k. 2. Zoznam delegátov mierovej konferencie z 5. 8. 1946; Zoznam členov americkej delegácie sa nachádza aj v dokumentoch americkej delegácie. Dostupné na: <<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS>. FRUS 1946v03.i0007.pdf>. Zoznam členov VK a expertov, ktorí sa zúčastňovali na jej zasadaniach sme zostavili z viacerých dokumentov. Často neobsahujú krstné mená, prepis mien, priezvisk a vojenských hodností sa v dokumentoch nezhoduje. Podrobne o vytváraní komisií a členoch čsl. delegácie: ŠUTAJ, Parížska konferencia, s. 155-160.

⁴⁷ Predsedníctvo SNR požiadalo o odvolanie Poláka, lebo na mierovej konferencii v Paríži boli dvaja podpredsedovia SNR, (M. Polák a Ivan Horváth) a hrozilo, že by nebolo uznášaniaschopné. (NA ČR, f. ÚPV, k. 1011. Uznesenie vlády z 24. 9. 1946; List Predsedníctva SNR zo 16. 9. 1946).

⁴⁸ AMZV, f. PMK, š. 24. C. P. (MIL) 2ème Séance. Conference de Paris. Commission militaire, Paris, le lundi 19 août 1946.

⁴⁹ Problematike Politickej a teritoriálnej komisie pre Maďarsko sa podrobne venuje monografia ŠUTAJ, Parížska konferencia, s. 163-246.

⁵⁰ AMZV ČR, f. GS-A, k. 167. Porada v Paríži 4. 8. 1946.

⁵¹ Agendu sekretariátu zabezpečovali pracovníci MZV, ktorých profily obsahuje práca: DEJMEK, Jindřich. Diplomacie Československa. Díl II. Praha, 2013.

„vitálny“, aby zabezpečil dva ciele, „zlepšiť pomer k Maďarsku“ a transfer. Hajdu informoval, že ohľadom vojenských klauzúl by sa malo konštatovať, že maďarská armáda by mala byť profesionálna a nie „odvodová“. Gen. Píka oznámil, že „u SSSR vyskúmal“, že ohľadom zbrani bude možné predložiť zmeny v čl. 16 a rozšíriť to aj na ostatné články.⁵² Na porade 3. augusta 1946 D. Krno navrhol stretnutie s V. Clementisom, kde by sa dohodlo, čo bude otázkou politickou, čo je možné vynechať a čo do zmlúv doplniť. Konštatoval, že „ohľadom Trianonskej zmluvy nemá sa uplatňovať nič, čo nebolo spomenuté veľkými. Vôbec, čo najmenej opierať sa o Trianonskú zmluvu, a nevystupovať ako successor bývalého Uhorska.“⁵³

Na pracovných poradách pred 20. augustom sekretariát sústreďoval pripomienky expertov k mierovým zmluvám. Pokiaľ ide o vojenské klauzuly, základom boli pripomienky vyslanca Karola Lisického. Ten navrhoval, znížiť počet vojakov maďarskej armády z navrhovaných 65 tisíc na 40 tisíc a pripojiť vetu „Výzbroj maďarskej armády nebude mať viac ako 50 stredných a ťažkých tankov.“⁵⁴ Ďalšie konkrétne pripomienky, ktoré spracoval V. Hajdu po porade 5. augusta 1946, neobsahovali žiadne dodatky k vojenským článkom mierovej zmluvy s Maďarskom.⁵⁵ Ďalšou verziou bola textácia čsl. pripomienok z 10. augusta 1946, odovzdaná sovietskej delegácii na mierovej konferencii. Navrhovala zmeny mierovej zmluvy na základe pripomienok K. Lisického.⁵⁶

V kuloároch mierovej konferencie prebiehalo množstvo oficiálnych a neoficiálnych rokovaní. Na recepcii, ktorú usporiadali členovia britskej vojenskej delegácie 9. augusta 1946 v Paríži, H. Píka rokoval s A. Doveom a kapitánom F. Braithwaitom. Obaja boli poradcami ministra E. Bevina a zúčastňovali sa na rokovaníach Rady ako poradcovia. Píka ocenil ich znalosti o navrhovaných vojenských článkoch. V rozhovore argumentoval, že voči Maďarom sa postupovalo pri formulovaní mierových článkov benevolentne a že ČSR nebola pre Maďarsko nikdy hrozbou, kým Maďari svojou politikou a spojenectvom s Nemeckom a Talianskom boli pre ČSR 20 rokov stálym ohrozením. Na tieto argumenty gen. A. Dove odpovedal, že veľmoci nemali záujem obmedzovať suverenitu bývalých nepriateľských krajín viac, ako to bolo nevyhnutné a že je nevyhnutné zachovať dostatočný stav maďarskej armády, aby sa vytvorili vyvážené vzťahy so susedmi.⁵⁷ Na porade 10. augusta 1946, na ktorej sa zúčastnili aj J. Masaryk a V. Clementis, gen. Píka informoval o týchto rokovaníach, na ktorých mu britská a americká delegácia ponúkla post predsedu VK. Z hľadiska čsl. stratégie bolo jasné, že predsedníctvo môže mať ČSR iba v jednej komisii. Rozhodovalo sa

⁵² AMZV ČR, f. GS-A, k. 167. Záznam ze schůze 1. 8. 1946. Heliodor Píka uskutočnil viacero stretnutí s vojenskými predstaviteľmi západných štátov aj formujúceho sa sovietskeho bloku. To všetko sa dialo pod dohľadom štátno-bezpečnostných služieb a Obranného spravodajstva a stalo sa súčasťou jeho tragického konca a justičnej vraždy v roku 1949. (HANZLÍK, František. Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu. Praha, 2021, 420 s).

⁵³ AMZV ČR, f. GS-A, k. 167. Porada v Paríži 3. 8. 1946, o 11,00.

⁵⁴ AMZV ČR, f. GS-A, k. 167. Pozměňovací návrhy vysl. Lisického k návrhu mírové smlouvy.

⁵⁵ AMZV ČR, f. GS-A, k. 167. Pripomienky dr. Hajdu z 5. 8. 1946.

⁵⁶ AMZV ČR, f. GS-A, k. 167. Textácia čsl. pripomienok z 10. 8. 1946, odovzdaná sovietskej delegácii.

⁵⁷ Vojenský historický archiv Praha (VHA), f. PMK, k. 15A Záznam rozhovoru H. Píku s britskými poradcami gen. Doveom a kpt. Braithwaitom 9. 8. 1946.

teda, či prijať návrh na predsedníctvo Píku vo VK alebo sa snažiť o predsedníctvo J. Korbela v balkánskej ekonomickej komisii. Ako vyplýva z neskorších riešení, čsl. diplomacia sa rozhodla akceptovať druhý návrh. Na porade V. Clementis informoval, že bude o vojenských klauzulách rokovať s predstaviteľmi ZSSR.⁵⁸

Vojenská komisia mala počas mierovej konferencie 37 zasadnutí, v dňoch 16. augusta 1946 až 6. októbra 1946.⁵⁹ Budeme sa venovať iba tým častiam rokovania VK, ktoré boli relevantné pre mierovú zmluvu s Maďarskom. Prvú schôdzu VK viedol generálny sekretár F. Duparc. Na návrh Veľkej Británie (A. V. Alexander) bol zvolený za predsedu VK poľský zástupca plk. Marian Naszkowski, ktorý bol v tejto pozícii do príchodu generála Stefana Mossora. Na francúzsky návrh, generála Catrouxa, bol za podpredsedu zvolený čínsky zástupca Foo Ping Cheung, ktorý bol diplomatickým zástupcom Číny v Moskve a za spravodajcu komisie Blatta Ephrem Tewelde Medhen, ktorý bol veľvyslancom Etiópie v Londýne.⁶⁰

Do 20. augusta 1946 bol stanovený termín na odovzdávanie návrhov a pripomienok k mierovým zmluvám. Okrem spomínaných amendementov predložila ČSR požiadavky, ktoré sme sumarizovali v predchádzajúcom texte v dokumente *„Proposals and Observations of the Czechoslovak Government regarding the Peace Treaty with Hungary,”*⁶¹ s dvomi prílohami Annex 1 – *The Question of the Hungarian Minority in Czechoslovakia*, Annex 2 – *The Bratislava Bridgehead*.

Na zasadnutí VK 26. augusta sa rokovalo aj o záležitosti, ktorej čsl. delegácia na mierovej konferencii prikladala veľkú váhu. V jej záujme bolo, aby malo Maďarsko na mierovej konferencii čo najmenej priestoru na prezentovanie svojich názorov. Rokovalo sa o vypočutí exnepriateľských štátov pred komisiou.⁶² Sovietsky gen. Slavin zdôrazňoval, že návrhy a pripomienky exnepriateľských

⁵⁸ AMZV ČR, f. GS-A, k. 167. Porada v Paríži 10. 8. 1946.

⁵⁹ Pri analýze rokovaní VK pracujeme s viacerými zdrojmi. Čsl. zápisy zo zasadnutí VK, ktoré sú uložené vo VHA v Prahe a AMZV vo fondoch PMK a GS-A, sú skoro totožné. Líšia sa sprievodným dokumentačným materiálom a kvalitou zachovania dokumentov. Ďalším zdrojom sú oficiálne záznamy generálneho sekretariátu mierovej konferencie, ktoré boli vyhotovené v anglickom, francúzskom a ruskom jazyku. Oficiálny záznam rozhodnutí (*compte-rendus*) bol vždy vecný, stručný. Obsahoval zhrnutie výsledkov rokovania, nie priebeh rokovania a diskusiu. Využívame francúzsku verziu, ktoré je uložená v AMZV vo fonde PMK a vo VHA, f. PMK. Ďalším zdrojom sú materiály americkej delegácie mierovej konferencie, ktoré sú sprístupnené na internete, z dvoch zdrojov. Z materiálov Ministerstva zahraničných vecí USA dostupných na <<https://history.state.gov/historicaldocuments>> a digitálnych dokumentov z projektu University of Wisconsin-Madison Libraries dostupných na: <<https://search.library.wisc.edu/digital/AG5OAT7XT7HRHX84>>.

⁶⁰ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis o 1. schôdzi VK parížskej konferencie 16. 8. 1946.

⁶¹ SNA, f. ÚP SNR, i. č. 247. k. 284. fr. verzia: Proposition et observation du Gouvernement Tchécoslovaque concernant le Traité de la Paix avec Hongrie annexe 1 – Question de la minorité magyar en Tchécoslovaquie, annexe 2 – La tête du pont de Bratislava AMZV ČR, f. GS-A, k. 164; Maďarská delegácia predložila svoje pripomienky *Observations on the Draft Peace Treaty With Hungary Submitted by the Hungarian Delegation* 26. 8. 1946. Dostupné na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v04/d60>.

⁶² Pravidlá boli prijaté na plenárnom zasadnutí mierovej konferencie 12. 8. 1946 a revidované ako osobitné pravidlá 28. 8. 1946. AMZV ČR, f. PMK, k. 24, *Regles adoptes par la Commission militaire pour de l'audition des representatnts des nation ex-ennemies*; *Regles fixées adoptes par la Commission militaire pour de l'audition des nation invitées a soumettre leurs vues à la Conference*.

štátov môžu byť predložené na rokovanie iba vtedy, ak budú podporené niektorou delegáciou. Túto okolnosť pripomenul aj gen. Píka. Problém vypočutia sa stal jedným z prvých vážnejších konfliktov na zasadaní komisie. Po tri a pol hodinovej diskusii sa vyhranili dva názory: návrh admirála Connolyho (USA), aby bol pripustený do diskusie akýkoľvek návrh exnepriateľských štátov, ak bude podporený niektorou z delegácií a sovietsko-britský návrh, podľa ktorého, návrh bývalého nepriateľského štátu môže byť ako pozmeňovací návrh predložený iba členom komisie. Hlasovalo sa iba o sovietsko-britskom návrhu a bol schválený pomerom 13 : 4.⁶³

Téma rezonovala aj na ďalších zasadaniach komisie. Československo bolo v skupine štátov (Ukrajina, ZSSR, Poľsko, Británia), ktoré sa domnievali, že nepriateľským štátom je daná dostatočná možnosť uplatniť svoje názory a prijatý návrh zabezpečoval, aby sa do programu dostali iba podstatné návrhy. Podľa zástupcov Ukrajiny a ZSSR však bývalé agresorské štáty nemohli mať také postavenie ako víťazné demokracie. Na základe kanadského odporúčania Conolly, po poradách s britským a sovietskym zástupcom, stiahol svoje návrhy, ak komisia doplní k uzneseniu vetu: „*To nevylučuje, aby členové komise se mohli kdykoliv odvolat na podání nepřátelských států.*“⁶⁴

Diskusia o vojenských článkoch mierových zmlúv sa začínala rokovaním o zmluve s Talianskom, ktorá bola pripravená ako univerzálna. V súlade s rozhodnutiami Rady a pléna mierovej konferencie, bolo stanovené poradie rokovania o zmluvách: Taliansko, Rumunsko, Bulharsko, Maďarsko a Fínsko. Bolo zrejmé, že to čo sa prijme vo vzťahu k Taliansku, bude precedensom aj pre ostatné zmluvy. Československý pohľad na rokovania VK, a to sa odzrkadľovalo aj v čl. záznamoch z rokovaní komisie, vnímal riešené problémy cez prizmu mierovej zmluvy s Maďarskom. Z tohto pohľadu čl. zapisovateľ E. Busch do zápisu uviedol priebeh zaujímavej, „*v priateľskom duchu vedenej*“, diskusie medzi gen. Frankom H. Theronom (juhoafrický minister) a gen. Slavinom na zasadaní VK 31. augusta 1946 o pozícii Juhoslávie a Talianska. Podľa Theronu Taliansku je potrebné dôverovať aj pri formulovaní článkov mierovej zmluvy, podľa gen. Slavina Francúzsko a Juhoslávia už v dejinách preukázali prakticky svoju mierumilovnosť, kým Taliansko ju ešte len musí dokázať. Zapisovateľ uzavrel: „*Lze se domnívat, že tento princip bude možno aplikovat též při projednání našich pozměňovacích návrhů vůči Maďarsku.*“⁶⁵

V tejto fáze rokovania VK boli články mierovej zmluvy s Talianskom schvaľované bez väčšej diskusie. Iba k čl. 47-58 talianskej mierovej zmluvy,⁶⁶ ktoré sa

⁶³ AMZV ČR, f. PMK, k. 24. C. P. (MIL) 3ème Séance. Conference de Paris. Commission militaire, Paris, le lundi 26 août 1946; VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis o 3. schôdzi VK parížskej konferencie 26. 8. 1946.

⁶⁴ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis o 4. schôdzi VK parížskej konferencie 27. 8. 1946; Fourth meeting of the Military Commission, August, 27, 1946, 10 A.M., US Del (PC) (Journal)26, s. 291, Dostupné na: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03/d99>>; Fifth meeting of the Military Commission, August, 28, 1946, 10 A.M., US Del (PC) (Journal)27, s. 299, Dostupné na: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03/d104>>.

⁶⁵ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis o 7. schôdzi VK parížskej konferencie 31. 8. 1946.

⁶⁶ Draft Peace Treaty with Italy. Dostupné na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v04/d1>

týkali počtov dôstojníckeho zboru a vojakov jednotlivých skupín vojska a ich výcviku sa diskutovalo o gréckom návrhu, ktorého cieľom bolo obmedziť počty talianskych vojsk. Do diskusie zasiahol aj gen. Píka práve z dôvodu, že ČSR sa usilovala v jednom zo svojich amendementov, obmedziť počet maďarských vojsk na 35 tisíc.⁶⁷

Na nočnej porade na čsl. veľvyslanectve v Paríži 1. septembra 1946 informoval o činnosti VK gen. Píka. Hovoril, že komisia zatiaľ riešila iba procedurálne otázky, aj o návrhu na rozdelenie VK na dve časti, pre Taliansko a pre Balkán, ktorý bol zamietnutý, o dohodnutom poradí rokovania o zmluvách a o diskusii o možnosti porazených štátov vystúpiť pred komisiou. Vyjadril sa aj o čsl. návrhoch vo VK, ktoré označil za „nepatrné a nedôležité“.⁶⁸ Čsl. politika s kalkuláciou s precedensmi sa ukazovala ako efektívna, pretože diskusie o talianskej zmluve sa predlžovali. Ukazovalo sa, že v záujme jednotného postupu voči porazeným krajinám, sa maďarskej zmluve a jej vojenským článkom, ktoré mali základ v rumunskej zmluve, nebude v diskusiách venovať patričná pozornosť.

Na zasadaní VK 3. septembra sa diskutovalo o čl. 52 mierovej zmluvy s Talianskom, ku ktorému bol predložený juhoslovanský amendement. Návrh žiadal znížiť počet karabinierov zo 65 tisíc na 30 tisíc. Austrália a Veľká Británia, aj francúzsky gen. Catroaux boli proti jeho prijatiu. Gen. Píka navrhol kompromis, aby bol znížený počet karabinierov na 25 tisíc a súčasne by sa mohol zvýšiť počet členov armády. Toto však odmietol britský zástupca Alexander s odôvodnením, že nie je možné zvyšovať početnosť talianskej armády. To hodnotil zapisovateľ E. Busch ako priaznivú námietku vo vzťahu k zmluve s Maďarskom, pretože Taliansko malo v prepočte na obyvateľa menšiu brannú silu ako Maďarsko. Ak Británia považovala zvýšenie talianskej armády za neprípustné, uvažoval v zápise, ťažko bude môcť vystupovať proti čsl. amendementu o obmedzení maďarskej armády. Po dlhšej diskusii bol prijatý aj juhoslovanský návrh s britskými a čsl. úpravami, ktorý zabráňoval bývalým príslušníkom fašistickej armády, stať sa dôstojníkmi a poddôstojníkmi novej armády. Prijatie tohto článku hodnotili čsl. predstavitelia ako prijatie dôležitej zásady, že v ozbrojených silách nemôžu byť predstavitelia fašistickej armády.⁶⁹

V súvislosti s rozsiahlymi diskusiami o článkoch talianskej zmluvy H. Píka kritizoval zdĺhavú prácu VK. Jeho motivácia bola jasná. Čím viac sa diskutovalo o talianskej zmluve, tým menej času zostávalo na články zmluvy s Maďarskom. Na schôdzi 5. septembra 1946 sa k Píkovmu vystúpeniu vrátil predseda VK S. Mossor. Zdôraznil, že komisia postupuje rýchlejšie ako iné komisie. Gen. Píka sa ospravedlnil, že len chcel, aby sa nediskutovalo o vedľajších otázkach, že mal

⁶⁷ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis o 7. schôdzi VK; AMZV ČR, f. PMK, k. 24 . C. P. (MIL) 7ème Séance. Conference de Paris. Commission militaire, Paris, le samedi 31 août 1946; Seventh meeting of the Military Commission, August, 31, 1946, 4 P.M., US Del (PC) (Journal)30, s. 330, Dostupné na: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03/d119>>; Diskusia prebiehala na 7. a 8. zasadaní VK.

⁶⁸ AMZV ČR, f. GS-A, k. 88. Schôdza z 1. 9. 1946 na čsl. veľvyslanectve.

⁶⁹ Ninth meeting of the Military Commission, September, 3, 1946, 10 A.M., US Del (PC) (Journal)32, s. 345, Dostupné na: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03/d130>>; VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 9. schôdzi VK parížskej konferencie 3. 9. 1946.

na pamäti záväzok všetkých delegátov voči národom a ľudstvu, ktoré čakajú na mier.⁷⁰

Na 13. zasadaní VK sa diskutovalo o vypočutí talianskej, ale aj albánskej delegácie k talianskej zmluve. Bol prijatý americký návrh, aby talianska delegácia bola prizvaná, ak k jej memorandu k vojenským otázkam položí niektorá delegácia otázky do 24 hodín. Čsl. delegácia bola pri riešení tejto otázky v kontakte so sovietskou aj s britskou delegáciou a na návrh gen. Slavina, z taktických dôvodov, sa rozhodli podporiť juhoslovanský návrh na vypočutie Albánska „*k talianskemu výkladu*“.⁷¹ Z hľadiska ČSR išlo o otázku precedensu v súvislosti s ďalším rokovaním o zmluve s Maďarskom. V interných informáciách o rokovaní jednotlivých komisií sa zdôrazňovalo, že pre ČSR bolo nevýhodné, že pri poradií stanovenom orgánmi komisií sa o zmluve s Maďarskom rokovalo vždy až po zmluve s Talianskom, Rumunskom a Bulharskom. Aj v Balkánskej ekonomickej komisii sa o mierovej zmluve s Rumunskom rokovalo šesť týždňov, ale o zmluve s Maďarskom, iba tri dni. Maďarská zmluva bola jednoznačne a neskrývane, najpodstatnejším predmetom záujmu čsl. zástupcov na mierových rokovaníach. Ďalšia charakteristická črta čsl. postupu na mierovej konferencii, platná aj pre rokovania vo VK, bola vyjadrená slovami: „*Všade tam, kde nebol priamo dotknutý náš záujem, sme dôsledne podporovali stanovisko Sovietskeho zväzu*“.⁷² O pozmeňovacích návrhoch k zmluve s Talianskom sa rokovalo ešte aj na schôdzach 16.-19. septembra 1946, kedy boli rokovania o tejto zmluve definitívne ukončené.

Na 14. zasadaní VK sa začalo diskutovať o rumunskej zmluve. Tá bola z čsl. hľadiska osobitne zaujímavá, lebo časť jej článkov bola implementovaná doslova do zmluvy s Maďarskom. Väčšina článkov rumunskej zmluvy však bola schválená bez diskusie. Neodznali závažné pripomienky, ani nedošlo ku konfrontáciám medzi členmi komisie. Rokovanie o čl. 14 rumunskej zmluvy (atómové zbrane a automatizované torpéda) bolo odložené, po prerokovaní podobného článku v bulharskej zmluve (čl. 12 bulharskej zmluvy) a mal sa v rovnakej podobe uplatniť aj v čl. 13 mierovej zmluvy s Maďarskom aj v čl. 16 vo fínskej zmluve.⁷³

Na 15. zasadaní VK predniesol H. Píka zásadný prejav na podporu vypočutia Rumunska. Ako diplomat akreditovaný v Bukurešti, potvrdzoval odmietavý postoj Rumunska k Viedenskej arbitráži. Zdôraznil hrdinstvo 20 tisíc rumunských vojakov, ktorí padli pri oslobodzovaní ČSR.⁷⁴ Prejav vyvolal „*nelibost*“ britského delegáta A. Alexandra, ktorý zdvorilo, ale urazene, odmietol čsl. argumenty.

⁷⁰ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 11. schôdze VK parížskej konferencie 5. 9. 1946; Twelfth meeting of the Military Commission, September, 7, 1946, 4 p.m., US Del (PC) (Journal)36, s. 397-398. Dostupné na: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03/d156>>.

⁷¹ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 12. schôdze VK parížskej konferencie 7. 9. 1946. O aktivitách čsl. delegáta v komisii, sa americký zápis nezmenšoval.

⁷² AMZV ČR, f. GS-A, k. 87. Porady v Paríži. Pozícia čsl. delegácie v balkánskej hospodárskej komisii.

⁷³ Twenty-eighth meeting of the Military Commission, September, 28, 1946, 10 a.m., United States Delegation Minutes, s. 585. Dostupné na: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03/d260>>. Bol schválený až 28. 9. 1946.

⁷⁴ Prejav gen. H. Píku na schôdzi VK 12. 9. 1946 k mierovej zmluve s Rumunskom (fr.), AMZV, f. GS-A, k. 149; Vystúpenie čsl. delegáta vo Vojenskej komisii 12. 9. 1946, vo fr. jaz. je v VHA, f. PMK, k. 15A.

Prejav Píku označil za propagačný a porovnanie talianskeho a rumunského vojnového úsilia ako nevhodné.⁷⁵ Zapisovateľ E. Busch poznamenal, že ČSR neplánovalo predniesť pozmeňovací návrh, a preto bolo nutné prejav predniesť (ako uvádzal, podľa dohody so sovietskou delegáciou). Píka podľa neho narazil na citlivý bod britskej politiky, ktorá sama posudzovala bývalé nepriateľské krajiny nie podľa spravodlivého zváženia kladov alebo záporov, ale podľa toho, aký režim je v krajine v súčasnosti.⁷⁶ To zavážilo aj pri porovnávaní, ale aj presadzovaní záujmov Rumunska a Talianska, ktoré boli z hľadiska budúceho postavenia v sférach vplyvu už zadané. V inej pozícii bolo Maďarsko, kde mocenská otázka nebola vyriešená a maďarská diplomacia mohla túto „medzeru“ využiť, keď hľadala podporu na oboch stranách – v anglosaskej koalícii aj v sovietskom bloku. Spory vo VK dokazovali, že formovanie nových „studených“ línií nadobúdalo jasné kontúry.⁷⁷ Československo, napriek tomu, že krajina ešte nebola definitívne pod vplyvom komunistov, sa na Parížskej konferencii 1946, aj rokovaníach VK, profilovalo ako súčasť sovietskeho bloku, napriek tomu, že jeho reprezentantom bol nekomunista gen. Píka. Rumunská delegácia nakoniec predniesla „skromný“ a vecný prejav a týmto štýlom zodpovedala aj na otázky na ďalšom zasadnutí VK 13. septembra 1946.⁷⁸

Až na 22. schôdzi VK 20. septembra sa začalo rokovať o mierovej zmluve s Bulharskom. Rokovanie poznačili grécko-bulharské spory (o pevnostiach, torpédach a počtoch armády), ktoré polarizovali „slovanské“ a „anglosaské“ krajiny (sovietsky a západný blok) pri presadzovaní záujmov oboch krajín. Československo stálo na strane bulharských záujmov a H. Píka vstúpil na rokovanie do diskusie, keď vysvetlil, prečo nie je možné grécky návrh porovnávať s čsl. návrhom voči Maďarsku. Argumentoval tým, že ČSR má dlhšie hranice s Maďarskom, ako Grécko s Bulharskom, trikrát také dlhé hranice s Rakúskom a Nemeckom, kde žije 80 mil. Nemcov. Varoval: *„Německá mládež je vychovávána v imperialistickém a nacistickému duchu a touží po odplatě. Československo... potřebuje na své jižní hranici klid. S Maďarskem však má špatné zkušenosti a maďarská delegace prosazuje revizionistické tendence.“*⁷⁹ Píka hovoril, že pre ČSR je strategickým cieľom zabezpečenie mieru proti nemeckému a talianskemu imperializmu a fašizmu. Uviedol, že ČSR je ochotná odvolať návrh voči Maďarsku týkajúci sa budovania pevností *„co důkaz své smířlivosti“*. Vyzval grécku delegáciu, aby odvolala svoj návrh voči Bulharsku a v takom prípade ČSR urobí to isté voči Maďarsku.⁸⁰

⁷⁵ Fifteenth meeting of the Military Commission, September, 12, 1946, 10 a.m., US Del (PC) (Journal)40, s. 442. Dostupné na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03/d177>.

⁷⁶ VHÚ Praha, f. PMK, k. 6. Zápis z 15. schôdze VK parížskej konferencie 12. 9. 1946.

⁷⁷ Minister Masaryk na porade čsl. delegácie upozorňoval, že na mierovej konferencii nejde len o otázky, ktoré sú predmetom rokovania. V pozadí je potrebné vidieť, že je to aj rokovanie o Stredomorí, Blízkom východe, Dardanelách alebo Nemecku. *„O těchto problémech se nemluví, ale stojí v pozadí za každou věcí.“* (AMZV ČR, f. GS-A, k. 88. Schôdza z 1. 9. 1946 na čsl. veľvyslanectve).

⁷⁸ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 16. schôdze VK parížskej konferencie 13. 9. 1946.; Sixteenth meeting of the Military Commission, September, 13, 1946, 10 a.m., US Del (PC) (Journal)41, s. 449. Dostupné na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03/d182>.

⁷⁹ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 23. schôdze VK parížskej konferencie 23. 9. 1946.

⁸⁰ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 23. schôdze VK.

Gen. Píka to neurobil spontánne, ale v súlade s inštrukciami, ktoré vyplynuli z porady na čsl. veľvyslanectve 21. septembra. Na nej gen. Píka informoval o rokovaní VK. Masaryk a Clementis súhlasili s tým, aby gen. Píka stiahol čsl. amendement o demilitarizácii voči Maďarsku a tak mohol urobiť vyjadrenie voči gréckej delegácii.⁸¹

Koniec rokovania konferencie sa blížil a o zmluve s Maďarskom, ktorá bola pre čsl. delegáciu prioritou, sa ešte nerokovalo. G. Bidault zaslal 25. septembra 1946 list generálnemu sekretárovi konferencie F. Duparcovi v mene Rady, ktorá posudzovala aktuálny stav práce konferencie. Vyzval ho, aby zabezpečil akceleráciu rokovaní komisií a na 27. zasadnutí pléna mierovej konferencie boli prijaté rozhodnutia o akcelerácii prác.⁸² Vojenská komisia mala zasadať dvakrát denne, v dopoludňajších aj popoludňajších hodinách.

Z hľadiska čsl. účasti na činnosti VK na mierovej konferencii nastal kľúčový deň 30. septembra 1946, kedy sa začalo rokovanie o maďarskej zmluve. V tejto súvislosti je potrebné spomenúť, že v predchádzajúcich dňoch sa odohrali významné rokovania v rámci Politickej a teritoriálnej komisie pre Maďarsko, aj diplomatické rokovania v kuloároch mierovej konferencie (transfer 200 tisíc Maďarov, Bratislavské predmostie, vrátenie kultúrneho dedičstva a nulita Viedenskej arbitráže a jej dôsledkov, o výmene obyvateľstva; 29. septembra 1946 sa uskutočnilo stretnutie čsl. a maďarskej delegácie o sporných otázkach).

Niektoré vojenské články mierovej zmluvy s Maďarskom boli „predrokované“ pri zmluvách s Talianskom, Rumunskom a Bulharskom. Rokovanie o zmluve s Maďarskom malo potvrdiť dohodnuté znenie článkov, ktoré mali byť prevzaté aj do zmluvy s Maďarskom. Predmetom rokovania VK bol čsl. návrh na demilitarizáciu maďarského pohraničia. Očakávali sa aj vystúpenia maďarského a fínskeho delegáta, na ktorých sa členovia VK už dohodli jednomyselne a bez diskusie. V priebehu jedného rokovania bola prerokovaná maďarská zmluva, vrátane vystúpenia maďarskej delegácie. K čl. 10 boli dva čsl. pozmeňovacie návrhy (zníženie početného stavu maďarských vojsk a zákaz budovania opevnení v úseku 20 km od hraníc). Československý delegát odvolal prvý návrh⁸³ ako dôkaz zmierlivého postoja voči Maďarsku a druhý (budovanie opevnení) nechal na rozhodnutie komisie.⁸⁴

Ako prvý na schôdzi prehovoril zástupca Juhoslávie. Poukázal na oprávnenosť čsl. obáv o bezpečnosť. Zástupca USA gen. Balmer uznal oprávnenosť návrhu, vytkol mu že neumožňuje „udržiavanie“ pevností, čo stotožnil so zničením pevností. Britský gen. Dove potvrdil, že komisiou bol prijatý podobný grécky návrh týkajúci sa pevností (vo vzťahu k Bulharsku), a teda aj jeho delegácia

⁸¹ AMZV ČR, f. GS-A, k. 88. Schôdza z 21. 9. 1946 na čsl. veľvyslanectve.

⁸² AMZV ČR, f. PMK, k. 29. Résolutions adoptées par la session plénière de la Conférence à sa 27e réunion du 26 septembre 1946, concernant l'accélération des travaux de la Conférence.

⁸³ Návrh na zníženie počtu maďarskej armády na 35 tisíc H. Píka stiahol aj preto, že po rokovaní o iných zmluvách bolo jasné, že nemá šancu na úspech. (VHA, f. PMK, k. 6. Správa čsl. vojenskej delegácie na parížskej konferencii).

⁸⁴ Súčasťou oficiálnej zápisnice je aj príloha č. 1 s veľmi krátkym čsl. vyhlásením k stiahnutiu amendementov. AMZV ČR, f. PMK, k. 24. C. P. (MIL) 30ème Séance. Conférence de Paris. Commission militaire, Paris, le samedi 30 septembre 1946.

ho schvaľuje, aj s rešpektovaním americkej pripomienky. H. Píka pripomenul už spomínaný rozdiel medzi gréckym a čsl. návrhom, akceptoval návrh USA na úpravu pojmu „udržiavanie“, čo podporil aj Nový Zéland.

Proti čsl. návrhu sa postavil zástupca ZSSR gen. Slavin. Konštatoval, že uznáva právo ČSR starať sa o svoju bezpečnosť a pripomenul, že *„ze všech zemí je to právě Československo, které má na to největší nárok“*. Pripomenul však, že v Maďarsku bola nastolená demokratická vláda a *„není nutno s útočností Maďarska vážně počítat“*. Stotožnil sa s návrhom, ktorý k čl. 10 predložila Rada a zmenu nazval nebezpečnou. Požiadal čsl. delegáta, aby odvolal návrh.⁸⁵ Postoj Sovietskeho zväzu k Maďarsku sa aj v priebehu konferencie zmenil. Maďarsko bolo z hľadiska sovietskej perspektívy vítaným partnerom v tom čase ešte v neformálnom zväzku prosovietskych krajín. Aj voči Rumunsku a Bulharsku, ktoré boli na mierovej konferencii v podobnej pozícii ako Maďarsko, prejavovali sovietski delegáti istú mieru empatie. Tá mala predovšetkým propagandisticko-politický význam. Mala presvedčiť maďarské reprezentácie, že ich miesto je po boku Sovietskeho zväzu. V tejto prestrelke bola ČSR súčasťou slovanského bloku prosovietsky orientovaných krajín. Tak to bolo vnímané ostatnými účastníkmi (aj americkým a čsl. zapisovateľom z rokovaní VK). Navyše v tomto prípade nešlo o zásadnú otázku, ani pre ČSR, ani pre Maďarsko a už určite nie pre Sovietsky zväz.

Gen. Píka na zasadaní VK poďakoval všetkým delegátom za porozumenie a priateľstvo. Zdôraznil veľký rozdiel medzi československo-maďarským a grécko-bulharským prípadom, pretože ČSR žiada podporu pre bezpečnosť na maďarských hraniciach najmä preto, aby sa mohlo sústrediť na obranu hraníc pred Nemeckom. Hovoril, že maďarskej agresie na ČSR sa neobáva, ale *„nejlépe míněná pomoc přátel ze zámoří, přijde vždy pozdě pro Československo, které musí spoléhat pro svoji bezpečnost v první řadě na jednotnost velmocí a všech Spojenců a na dobré sousedské vztahy se státy střechy Evropy“*. Uznal závery ZSSR a ako prejav dobrej vôle a zmierlivosti ČSR, stiahol čsl. návrh.⁸⁶ Ako sme už uviedli, stiahnutiu návrhu predchádzal súhlas Masaryka a Clementisa na porade čsl. delegácie 21. septembra 1946.⁸⁷

⁸⁵ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 30. schôdze VK parížskej konferencie 30. 9. 1946.

⁸⁶ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 30. schôdze VK parížskej konferencie 30. 9. 1946; Americký zápis, ktorý čsl. delegáciu väčšinou označoval ako českú, uvádzal, že gen. Balmer vyjadril podporu delegácie Spojených štátov amerických pre čsl. dodatok k čl. 10 návrhu zmluvy s Maďarskom. Gen. Dove uviedol, že si myslí, že princíp zahrnutý v tomto „českom“ dodatku je rovnaký ako princíp gréckeho dodatku k článku 9 bulharskej zmluvy. Ak by sa odstránili dve slová „udržiavanie a“, ako to navrhli USA, delegácia Spojeného kráľovstva by podporila „český“ návrh. Gen. Slavin sa domnieval, že článok 10 úplne postačuje na uspokojenie túžob ČSR. Vyzval „Čechov“, aby nepodporovali nebezpečnú cestu, ktorú zvolili niektorí jeho kolegovia z Rady, t. j. aby sa nedržali dohôd. Povedal, že je veľký rozdiel medzi demokratickými cestami niektorých krajín a reakčnými cestami iných, konkrétne Grékov. Požiadal „českú“ delegáciu, aby svoj pozmeňujúci návrh stiahla. Gen. Píka povedal, že vo vyjadreniach gen. Slavina vidí zmysel a svoj pozmeňujúci návrh stiahol. Thirtieth meeting of the Military Commission, September, 30, 1946, 10 a.m., USDel (PC) (Journal) 57, s. 602. Dostupné na: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03/d268>>.

⁸⁷ ANM, f. Fedor Hodža, k. 3. Záznam z porady na čsl. veľvyslanectve 21. 9. 1946. Čsl. vojenská delegácia rokovala so sovietskou štyrikrát a stiahnutie návrhu o pevnostiach bolo výsledkom rokovania V. Clementisa s ministrom Molotovom a členmi delegácie Vyšinským a Manuilským (VHA, f. PMK, k. 6. Správa čsl. vojenskej delegácie na parížskej konferencii).

Vystúpenie čl. delegáta vyvolalo podľa čl. zapisovateľa veľké sklamanie u všetkých delegácií, ktoré ho podporovali. Predseda poďakoval čl. delegátovi a boli schválené všetky vojenské články mierovej zmluvy s Maďarskom (10-19), vrátane zmien v čl. 13, ktoré boli analogické ako v mierovej zmluve s Bulharskom a čl. 14, so zmenami, ako boli schválené aj v rumunskej zmluve.⁸⁸

Potom vystúpila, ako to hodnotil čl. zapisovateľ, s krátkym a vecným referátom, maďarská delegácia, ktorá hovorila iba o vojenských článkoch. Je potrebné uviesť, že minister zahraničných vecí J. Gyöngyösi zaslal S. Mossorovi ešte 15. septembra 1946 šesťstránkové stanovisko k vojenským článkom mierovej zmluvy, so štvorstránkovou prílohou o výzbroji maďarskej armády. V úvode listu ocenil, že články boli pripravené v súlade s Chartou spojených národov a pripomenul, že po ratifikácii mierových zmlúv sa Maďarsko stane rovnoprávnym členom OSN. Maďarské stanovisko súhlasilo s čl. 10 mierovej zmluvy, polemizovalo s čl. amendementmi na zníženie počtu vojakov maďarskej armády a problematikou budovania pevnosti, ktoré čl. delegácia odvolala (maďarské stanovisko bolo odoslané ešte skôr). K čl. 13 navrhovali miernu úpravu textu týkajúcu sa protitankových ručných zbraní, v čl. 14 navrhovali ponechať možnosť zabezpečiť pre maďarskú armádu primerané materiálne zabezpečenie, v čl. 15 sa zaoberali možnosťou ponechať vo výzbroji zbrane, ktoré boli vyrobené v Nemecku alebo na základe nemeckej licencie, v čl. 16 navrhovali vrátiť maďarský vojenský majetok, ktorý sa dostal do Nemecka, Rakúska alebo ČSR. Priamo na zasadnutí maďarská delegácia iba stručne zopakovala relevantné vojenské časti maďarského memoranda.⁸⁹

Pre čl. zapisovateľa bolo prekvapivou súčasťou vystúpenia maďarskej delegácie nastolenie otázky vojenských zajatcov. Išlo o repatriáciu maďarských vojakov, vojnových zajatcov, ktorí pochádzali z „*krajov, ktoré boli dočasne v rokoch 1938-1945 súčasťou Maďarska*“ a bojovali v radoch maďarskej armády proti Spojencom. Žiadali, aby ČSR bola povinná prijať týchto ľudí, aby sa vrátili tam, odkiaľ pochádzali. V súvislosti s odmietnutým čl. návrhom na transfer zapisovateľ zdôrazňoval, že by ČSR musela prijať zajatcov maďarskej národnosti, čím by sa zvýšil počet Maďarov v republike. Formálne v čl. 19 mierovej zmluvy navrhovali čo najskôr, do šiestich mesiacov od podpísania zmluvy, zabezpečiť návrat vojnových zajatcov. Zo šesťstránkového dokumentu boli dve strany venované práve tomuto problému.⁹⁰

⁸⁸ AMZV ČR, f. PMK, k. 24. Military Commission, Draft Peace Treaty with Hungary. Finally Adopted Naval, Military and Air Clauses and Annexes 2 and 3, 30th September 1946.

⁸⁹ VHA, f. PMK, k. 6. Motifs des observations de la Délégation Hongroise sur la Partie III du Projet de Traité de Paix.

⁹⁰ AMZV ČR, f. GS-A, k. 149. Zápis z 30. schôdze VK parížskej konferencie 30. 9. 1946. Ohľadom vojenských zajatcov zaslal minister J. Gyöngyösiho predsedovi VK S. Mossorovi osobitný list 10. 9. 1946. V liste poukázal na to, že mocnosti anulovali zmeny hraníc, ku ktorým došlo na základe viedenských arbitrážnych rozhodnutí. Upozorňoval, že vojnoví zajatci, ktorí mali domovskú príslušnosť na týchto územiach a boli zajatí ako príslušníci maďarskej armády, sa nemohli vrátiť do svojich domovov. Apeloval na ducha ľudskosti, zásad Atlantickej charty aj na vojenskú časť gen. Mossora pri riešení tejto otázky. István Kertész, generálny tajomník maďarskej delegácie na mierovej konferencii, zaslal tento list na vedomie gen. H. Píkovi. (VHÚ, f. PMK, k. 6. List J. Gyöngyösiho predsedovi VK S. Mossorovi z 10. 9. 1946, vo francúzskom jazyku).

Maďarským delegátom boli položené dve otázky, ktoré zapisovatelia neza-
znamovali. Na otázku britského delegáta Maďari odpovedali, že chcú vyrábať
jeden druh pušky (Mauser, ráže 7,92) a mímometry (Stokesov mímomet, 81 mm),
žiadali aby armáda mohla používať malú protitankovú zbraň, ktorá nebola bliž-
šie identifikovaná. Na novozélandskú otázku maďarský zástupca odpovedal, že
v súčasnosti je v zahraničí okolo 300 tisíc maďarských zajatcov, väčšina v ZSSR
a časť v britskej a americkej okupačnej zóne v Nemecku.⁹¹

Zaujímavú interpretáciu týchto udalostí zaznamenala čl. odposluchová služ-
ba, monitorujúca informácie o mierovej konferencii pre čl. delegáciu. Rozhlasová
stanica maďarského vysielania *Hlas Ameriky* 30. septembra informovala o čl.
návrhu o opevneniach aj o prejave sovietskeho delegáta, ktorý povedal, že
*„Maďarsko jest mírumilovným demokratickým státem a vyzval ČSR, aby se zdrželo ex-
panzioních snah.“*⁹² Rozsiahlú správu o zasadaní VK priniesol aj budapeštiansky
rozhlas. Detailne informoval o čl. amendemente, aj o vystúpení maďarského
zástupcu Barányiho pred VK. Ten „uznal“, že vojenské články mierovej zmluvy
nie sú pre Maďarsko ponížujúce, ani prísne. Predniesol maďarské žiadosti, aby
maďarská armáda mohla mať menšie delostrelecké jednotky, aby sa prepustení
vojenski zajatci mohli vrátiť do svojho pôvodného domova a to aj v prípade, že
ten je na území „*jež Maďarsko odstoupilo*“ a odpovedal na otázku o počte vojen-
ských zajatcov.⁹³

Na schôdzi VK 1. októbra 1946 boli vojenské ustanovenia zmlúv s Maďarskom
a Fínskom označené za definitívne schválené, lebo do 24 hodín po vystúpení ma-
ďarskej a fínskej delegácie nikto nepredložil pozmeňovacie návrhy.⁹⁴ Na schôdzi
VK 4. októbra 1946 delegáti schválili koncepty správ o vojenských článkoch
zmlúv s Maďarskom, Talianskom a Fínskom a zmeny v zmluvách s Rumunskom
a na nasledujúcom zasadaní 5. októbra aj definitívne vojenské články zmlúv
s Maďarskom a Fínskom.

Na poslednom zasadaní VK 6. októbra 1946 predseda S. Mossor poďakoval
členom komisie, sekretariátu, tlmočníkom aj „drobnému personálu“. Zdôraznil,
že aj keď sa niektoré problémy zdali nepreklenuteľné, nakoniec došlo k doho-
de a komisia až na dve výnimky (v mierovej zmluve s Bulharskom) dospela
vo všetkých otázkach k zhode. V mene všetkých delegátov poďakoval za prácu

⁹¹ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 30. schôdze VK parížskej konferencie 30. 9. 1946; Thirtieth meeting of the Military Commission, September, 30, 1946, 10 a.m., USDel (PC) (Journal) 57, s. 601, Dostupné na: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03/d267>>.

⁹² AMZV ČR, f. GS-A, k. 166. Odposluchová služba, maďarské vysielanie *Hlas Ameriky*, 18,30, 30. 9. 1946.

⁹³ AMZV ČR, f. GS-A, k. 166. Odposluchová služba, vysielanie budapeštianskeho rozhlasu, 30. 9. 1946, 22,00. NA ČR, f. ÚPV-TS, k. 508. MNO – Přehled správ, červenec 1947. Podľa čl. spravodajských informácií sa v ZSSR nachádzalo 160-200 tisíc vojnových zajatcov a na západe asi 500 zajatcov. Ich návrat sa mal začať po ratifikácii mierovej zmluvy. Po žiadosti Stalinovi, dostala maďarská vláda 15. 5. 1947 informáciu, že ZSSR začne repatriáciu zajatcov ešte pred ratifikáciou mierovej zmluvy. Prvý transport zajatcov zo 767 osobami prišiel zo ZSSR 6. 6. 1947. K problematike vojnových zajatcov: ŠUTAJ, Štefan. Návrat maďarských vojnových zajatcov zo ZSSR a Československo (československý prístup k problematike na mierovej konferencii v Paríži v roku 1946). In *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*, 2017, 10, s. 291-303.

⁹⁴ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 31. schôdze VK parížskej konferencie 1. 10. 1946.

predsedovi francúzsky gen. Catraux, najstarší člen komisie. Vyslovil presvedčenie, že postupne dôjde k upevneniu mieru a všetci členovia komisie sa ocitnú v jednom tábore, ak by v budúcnosti Spojenci opäť museli siahnuť po zbraniach. Tento tábor nazval „*táboreť svobody, práva a demokracie*“.⁹⁵

Vojenská komisia mierovej konferencie prijala samostatnú záverečnú správu ku každej mierovej zmluve. Pri mierovej zmluve s Maďarskom konštatovala, že sa jednomyseľne dohodla na všetkých zmenách na svojom 31. zasadnutí 1. októbra 1946 a navrhla v záverečnej správe z 5. októbra 1946 plenárnemu zasadnutiu zmenu čl. 13.⁹⁶ V krátkej správe sa konštatovalo, že komisia rokovala o zmluve s Maďarskom na troch zasadnutiach. Posúdila návrhy na zmeny, konštatovala, že bolo vypočítané stanovisko maďarskej delegácie k týmto článkom a že sa rokovalo o návrhoch prijatých Radou. Články 10-12, 15-19 a prílohy 2 a 3 boli prijaté bez zmeny. V čl. 14 došlo k zmenám vo francúzskom preklade a jeho cieľom bolo zosúladiť znenie s ruským a anglickým prekladom. Bol akceptovaný belgický návrh na úpravu čl. 13, kde pri atómových zbraniach bol doplnený text „*akejkoľvek atómovej zbrane*“ a jednotne upravený vo všetkých zmluvách. Záverečná správa pri čl. 10 konštatovala, že „*Československo – v túžbe obnoviť priateľskú, susedskú a vzájomnú spoluprácu s Maďarskom a poskytnúť dôkazy o svojich úvahách o zmierení s demokratickým Maďarskom – sťahuje svoje dodatky k vojenským doložkám zmluvy s Maďarskom.*“⁹⁷ Sumarizácia zmien v mierových zmluvách, v porovnaní s návrhom mierovej zmluvy, bola v dokumente *Record of Recommendations by the Conference on the Draft Peace Treaty With Hungary*.⁹⁸

Podpísanie mierovej zmluvy a jej vojenské články

V novembri a decembri 1946 Rada vypracovala definitívne texty zmlúv. Mierová zmluva s Maďarskom bola podpísaná 10. februára 1947 v Paríži na Quai d'Orsay.

Definitívna mierová zmluva s Maďarskom mala preambulu a 42 článkov.⁹⁹ O politických článkoch zmluvy VK nerokovala. Týkali sa aj vojenských záležitostí. V nich sa konštatovalo, že „*Maďarsko, ... urobilo opatrenia na rozpustenie všetkých politických a vojenských alebo polovojenských organizácií fašistického rázu*“, nepripustí činnosť organizácií, šíriacich propagandu namierenú proti Spojeným národom. V čl. 6. politických klauzúl sa konštatovalo, že budú zatknuté a vydané súdom „*osoby obvinené z toho, že spáchali alebo dali rozkaz k spáchaniu vojenských zločinov...*“. Maďarsko malo zabezpečiť, aby takéto osoby svedčili na súdoch, ak ich o to požiada niektorý člen Spojených národov. Nadobudnutím účinnosti mierových zmlúv skončil vojnový stav medzi Maďarskom a Rumunskom.

⁹⁵ VHÚ, f. PMK, k. 6. Zápis z 37. schôdze VK parížskej konferencie 6. 10. 1946.

⁹⁶ Report of the Military Commission on the Military Clauses of the Draft Peace Treaty With Hungary, Paris, October 5, 1946. Dostupné na: <[https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v04/d74Report of the Military Commission on the Military Clauses](https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v04/d74Report%20of%20the%20Military%20Commission%20on%20the%20Military%20Clauses)>.

⁹⁷ Report of the Military Commission on the Military Clauses.

⁹⁸ Record of Recommendations by the Conference on the Draft Peace Treaty With Hungary, undated, Dostupné na: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v04/d346>>.

⁹⁹ Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, č. 192/1947, roč. 1947, částka 91, s. 961-1038.

Časť III. sa týkala priamo vojenských otázok a čísla článkov neboli zhodné s pôvodným návrhom. Čl. 12. obsahoval obmedzenia výzbroje armády a opevnení, ktoré mali slúžiť iba na udržanie vnútorného poriadku a obranu hraníc. Počet členov maďarskej armády nesmel prevyšovať 65 000 pozemných a riečnych síl a 5 tisíc mužov leteckých síl. Maďarsko mohlo mať len 90 vojenských lietadiel a z nich najviac 70 bojových. Bombardovacie lietadlá a zariadenia na prepravu púm boli zakázané. Podľa čl. 13 personál prevyšujúci tieto počty mal byť do šiestich mesiacov od nadobudnutia účinnosti zmluvy prepustený. Čl. 14 mierovej zmluvy určoval, že nie je možné zabezpečovať výcvik osôb, ktoré neboli členmi maďarskej armády. Čl. 15. zakazoval Maďarsku držbu, výrobu a výskum atómových zbraní, ako aj samohybných a riadených striel. Týkal sa aj zákazu torpéd, námorných mín a vybavení potrebných pre vojnové lode, motorových torpédových zbraní, motorových torpédových člnov a útočných lodí.¹⁰⁰ Práve tento článok zmluvy s Bulharskom bol predmetom sporov vo VK, ktoré nadobudli konfrontačný charakter medzi sovietskym blokom a „anglosaskou“ skupinou štátov. Článok mal zaujímavú dohru aj z hľadiska publikovania v čl. právnych dokumentoch. Slovenský preklad anglického textu „*torpedoes capable of being manned*“ v mierovej zmluve s Maďarskom je „*ľudské torpéda*“. V bulharskej zmluve (čl. 13) a čl. 17 mierovej zmluvy s Fínskom uvádzali preklad toho istého textu v češtine „*torpéda schopná řízení posádkou*“, v rumunskej zmluve čl. 14 „*torpéda schopná řízení osádkou*“. Zdá sa, že úloha preložiť texty mierových zmlúv, bola pridelená rôznym prekladateľom, ktorí sa jej zmocnili s rôznym stupňom porozumenia vojenskej terminológie.¹⁰¹ Podľa čl. 16. Maďarsko nesmelo vyrábať alebo iným spôsobom získavať iný vojnový materiál okrem toho, čo najnutnejšie potrebuje na udržiavanie branných síl. Čl. 17. zaväzoval Maďarsko odovzdať prebytočný vojnový materiál Spojencom. Čl. 18 zaväzoval Maďarsko, že nebude spolupracovať s Nemeckom, aby mohlo robiť opatrenia mimo jeho územia, ktoré by viedli k jeho ozbrojeniu. V čl. 19 sa Maďarsko zaväzovalo, že nebude vyrábať civilné lietadla nemeckej a japonskej konštrukcie alebo obsahujúce súčiastky nemeckého alebo japonského pôvodu. Podľa čl. 20. sa vojenské záväzky mohli zrušiť alebo čiastočne pozmeniť iba dohodou medzi mocnosťami alebo vtedy, ak sa Maďarsko stane členom OSN. Podľa čl. 21 mali byť maďarskí vojnoví zajatci repatriovaní podľa dohôd s jednotlivými mocnosťami.

Časť IV v čl. 22 sa týkala stiahnutia spojeneckých síl z územia Maďarska. Spojenecké okupačné sily mali opustiť Maďarsko v lehote 90 dní odo dňa nadobudnutia účinnosti zmluvy. ZSSR si však mohol ponechať na maďarskom území sily, ktoré potreboval pre kontakt s okupačným pásmom v Rakúsku. Práve tento článok mierovej zmluvy sa neskôr ukázal ako veľmi významný. Sovietsky zväz

¹⁰⁰ Maďarsko nemalo námorné loďstvo, ale tento článok bol aj v zmluvách s Bulharskom a Rumunskom. Mal preventívne zabrániť prípadnému nemeckému prezborenju a experimentom napr. na torpédach, ponorkách vo vnútrozemských vodách napr. na Balatone. (FÜLÖP, The Military Clauses, s. 50.)

¹⁰¹ Mierová zmluva s Bulharskom. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/static/pdf/1947/207/ZZ_1947_207_19471216.pdf>; Mierová zmluva s Rumunskom. Dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1947/209/>>>; Mierová zmluva s Fínskom. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/static/pdf/1947/208/ZZ_1947_208_19471218.pdf>

si ním zabezpečil právo udržiavať pomocné jednotky v Maďarsku a Rumunsku, bez časového obmedzenia, aj po ukončení činnosti SKK a formálnom odchode sovietskej misie z Maďarska.¹⁰² Vojenskú povahu mali dve prílohy. Príloha II sa týkala vymedzenia pojmu vojenského výcviku a vojenského leteckého výcviku a príloha III zoznamu vojnového materiálu.¹⁰³ Mierová zmluva s Maďarskom bola uložená do depozitu v Moskve 15. septembra 1947, čím vstúpila do platnosti.¹⁰⁴

Dňa 1. októbra 1947 čsl. Ústavodarné národné zhromaždenie ratifikovalo mierovú zmluvu, ktorá bola zverejnená zákonom č. 192/1947 Zb., účinnosť nadobudla 14. októbra 1947 a platnosť 22. októbra 1947.

Záver

Výsledky dosiahnuté na mierovej konferencii z hľadiska čsl. politiky zhodnotil V. Clementis v prejave vo vláde 25. februára 1947 v súvislosti s rokovaniami o výmene obyvateľstva a 30. septembra 1947 pred Ústavodarným národným zhromaždením.¹⁰⁵ Po skončení konferencie bola činnosti VK, v informácii pre MZV o účasti čsl. delegácie na mierovej konferencii, venovaná polovica strany. Konštatovalo sa v nej, že „Československo vystupovalo vo Vojenskej komisii mierne a dôstojne“, predložilo dva pozmeňujúce návrhy, ktoré boli po diskusii o podobných článkoch v iných zmluvách stiahnuté. Za najdôležitejšiu označila čsl. intervenciu v prospech Rumunska a účasť na diskusii o torpédových motorových člnoch.¹⁰⁶

Najrozsiahlejšie zhodnotenie činnosti čsl. vojenskej delegácie vo VK pripravil E. Busch v dvoch dokumentoch.¹⁰⁷ Podrobná správa konštatovala, že pred začiatkom mierovej konferencie generálny štáb čsl. armády vypracoval predbežné pripomienky, založené na plnení podmienok Trianonskej zmluvy, od ktorých sa postupne upustilo, lebo neboli v súlade s reálnou situáciou na mierovej konferencii. Museli reflektovať nové chápanie medzinárodnej bezpečnosti, ktorá bola založená na formovaní demokratických a mierumilovných režimov. Pripomienky Maďarska predložené v ich memorande neboli akceptované, lebo si ich žiadna delegácia neosvojila a nepredložila. Prijaté články zmluvy umožňovali Maďarsku budovanie armády pre ochranu krajiny, jej vnútornú bezpečnosť a zvrchovanosť.

V záverečnej správe o činnosti čsl. delegácie sa uvádzalo, že sa snažila plniť stanovené úlohy, „hlavne širší zájmy spolupráce slovanských národů pod vedením Sovětského svazu. Tento postup byl tím snazší, čím méně významné byly vlastní čsl. požadavky.“¹⁰⁸ Správa konštatovala, že čsl. požiadavky „nepatrného významu“ voči Maďarsku boli stiahnuté po konzultáciách Clementisa so sovietskou delegáciou

¹⁰² FÜLÖP, Mihály. Y a-t-il une politique étrangère de la Hongrie entre 1945 et 1990 ? In Cahiers du CEFRES, 2010, Les politiques étrangères des Etats satellites de l'URSS, 25, s.117-130.

¹⁰³ Mierová zmluva s Maďarskom. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/static/pdf/1947/192/ZZ_1947_192_19471122.pdf>.

¹⁰⁴ ROMSICS, Parížska mierová, s. 323.

¹⁰⁵ AMZV ČR, f. GS-A, k. 65. Referáty V. Clementisa vo vláde 25.2.1947 a ÚNZ 30. 9. 1947.

¹⁰⁶ AMZV ČR, f. GS-A, k. 87. Porady v Paríži. Nedatovaná informácia po skončení mierovej konferencie.

¹⁰⁷ VHA, f. PMK, k. 6. Správa čsl. vojenskej delegácie na parížskej konferencii a Zhuštná správa čsl. vojenskej delegácie na parížskej konferencii.

¹⁰⁸ VHA, f. PMK, k. 6. Správa čsl. vojenskej delegácie na parížskej konferencii.

(Molotov, Vyšinský a Manuilevský). Československo stiahlo svoje návrhy na úpravu mierovej zmluvy s Maďarskom, čo bolo súčasťou diplomatických dohôd a najmä tlaku Sovietskeho zväzu na čsl. predstaviteľov na mierovej konferencii. Činnosť vojenskej časti delegácie sa významným spôsobom podieľala na celkovom pôsobení československej delegácie v Paríži a bola súčasťou plnenia strategických cieľov napr. pri problematike získania Bratislavského predmostia a nenaplnenej ambície dosiahnuť súhlas s vysídlením 200 tisíc Maďarov zo Slovenska.

Po nastolení komunistických režimov v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy nebol dostatočný priestor na kontrolovanie stavu, ktorý definovala mierová zmluva. Pokiaľ ide počty a vyzbrojovanie maďarskej armády „*maďarská armáda porušila väčšinu vojenských a leteckých paragrafov mierovej zmluvy. Toto porušenie zmluvy sa stalo pod vplyvom Sovietskeho zväzu.*“¹⁰⁹ Podľa odhadu britskej armády malo Maďarsko v čase ratifikácie mierovej zmluvy v armáde 15 tisíc mužov, vrátane 7000 pohraničníkov a 25 tisíc príslušníkov bezpečnostných zložiek.¹¹⁰ Podľa správ 2. oddelenia čsl. MNO v roku 1947 nebol počet vojakov maďarskej armády 25 tisíc dosiahnutý. Problémom bol nedostatok dôstojníkov, ktorý sa mal riešiť reaktivovaním záložných dôstojníkov.¹¹¹ Nové komunistické vedenie začalo uvažovať o rozšírení maďarskej armády s podporou Sovietskeho zväzu v súvislosti so studenou vojnou. V čase mieru mala mať maďarská armáda až 100 tisíc vojakov a predpoklad pre prípad mobilizácie bol až milión osôb.

K prvému porušeniu mierových článkov došlo aj s prispením ČSR, od ktorej (aj od ZSSR) maďarská armáda kúpila 102 rôznych lietadiel, aj keď mohla disponovať iba s 90 lietadlami. Čl. 12 mierovej zmluvy o zákaze výcviku obišla maďarská armáda výcvikom mládeže v športových kluboch. V roku 1950 začali prípravu záložných dôstojníkov na vysokých a straníckych školách. V roku 1950 mala maďarská armáda 87 tisíc príslušníkov a v roku 1952 dosiahla najväčšiu silu 202 545 vojakov.¹¹²

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Archívne pramene:

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha
fond Generální sekretariát Jana Masaryka a Vladimíra Clementisa
fond Londýnsky archív – tajný
fond Pařížská mírová konference 1946
fond Teritoriální odbory – obyčejné Maďarsko 1945-1959

Archiv Národního muzea Praha
fond Fedor Hodža

¹⁰⁹ FÜLÖP, The Military Clauses, s. 54.; Analýzu uplatňovania mierových zmlúv z hľadiska medzinárodného práva, na príklade zmluvy s Talianskom, urobil už v roku 1948 britský právnik G. G. Fitzmaurice v štúdiu „The Juridical Clauses of the Peace Treaties“. Rozbor jeho diela a súčasný pohľad na túto problematiku obsahuje práca: SCHEU, Pařížské mírové smlouvy, s. 299-310.

¹¹⁰ FÜLÖP, The Military Clauses, s. 50-51.

¹¹¹ NA ČR, f. ÚPV-TS, k. 508. MNO – Přehled správ, červenec 1947.

¹¹² FÜLÖP, The Military Clauses, s. 52-54.

Národní archiv České republiky Praha
fond Úřad předsednictva vlády
fond Úřad předsednictva vlády – tajné spisy
Slovenský národný archív Bratislava
fond Úrad Predsedníctva Slovenskej národnej rady
Vojenský historický archiv Praha
fond Pařížská mírová konference

Legislatíva:

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, č. 192/1947, roč. 1947, částka 91, s. 961-1038.

Monografie a zborníky ako celok:

ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. Podoby česko-slovensko-maďarského vzťahu 1938 – 1949. Bratislava 1992.
ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. Tradícia a dejiny. Vybrané otázky zo slovensko-maďarských a slovensko-ruských vzťahov (1934 – 1949). Bratislava 2009.
DEJMEK, Jindřich. Diplomacie Československa. Díl II. Praha 2013.
FÖLDESI, Margit. Szövetséges Ellenőrző Bizottságok Magyarországon. Visszaemlékezés, diplomáciai jelentések tükrében 1945 – 1947. Budapest 1995.
FÜLÖP, Mihály. La paix inachevée. Le Coseil des Ministres des Affaires Etrangères et le traité de paix avec la Hongrie (1947). Budapest 1998.
HANZLÍK, František. Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945 – 1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu. Praha 2021.
HOLLÓSI Gábor. A pozsonyi hídfő – A Magyar-Csehszlovák határ rendezőbizottság tárgyalásai. Budapest 2018.
KLIMKO, Jozef – MICHÁLEK, Slavomír a kol. Mierové zmluvy v kontexte geopolitiky 20. a 21. storočia. Bratislav 2013.
KRNO, Dalibor, M. Jednali jsme o mír s Maďarskem. Praha 1947.
ROMSICS, Ignác. Pařížska mierová zmluva z roku 1947. Bratislava 2008.
ŠUTAJ, Štefan. Pařížska konferencia 1946 a mierová zmluva s Maďarskom. Prešov, 2014. Dostupné na: <https://svusav.sk/storage/uploads/publikacie/pdf/2015-sutaj-parizska-konferencia-1946.pdf>.
ŠUTAJ, Štefan – ŠUTAJOVÁ, Jana. Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (v rokovaniach Československo-maďarskej zmiešanej komisie). Košice, 2022. Dostupné na: <https://unibook.upjs.sk/sk/historia/1806-vymena-obyvatelstva-medzi-ceskoslovenskom-a-madarskom-v-rokovaniach-ceskoslovensko-madarskej-zmiesanej-komisie>.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

FÜLÖP, Mihály. The Military Clauses of the Paris Peace Treaties with Rumania, Bulgaria and Hungary. In TANNER, Fred (ed.). From Versailles to Baghdad: Post-War Armament Control of Defeated States. New York 1992, s. 39-54.
FÜLÖP, Mihály. Y a-t-il une politique étrangère de la Hongrie entre 1945 et 1990 ?. In Cahiers du CEFRES, 2010, Les politiques étrangères des Etats satellites de l'URSS, 25, s. 117-130.

- KUKLÍK, Jan. Britská diplomacie a československé požadavky na mírovou smlouvu s Maďarskem. In Jozef Klimko – Slavomír Michálek (eds.). *Mierové zmluvy v kontexte geopolitiky*. Bratislava 2013, s. 204-219.
- PETRUF, Pavol. Československo na mierovej konferencii v Paríži roku 1946. In *Historický časopis*, 1985, roč. 33, č. 1, s. 67-84.
- SCHEU, Christian Harald. Pařížské mírové smlouvy v kontextu mezinárodního práva. In *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 2013, roč. 59, č. 1, s. 299-310.
- ŠTAIGL, Jan. Vojenskopolitické aspekty vzťahu ČSR k Maďarsku v období přípravy pařížské mírové konference (1945-1946). In *Sborník Vojenské akademie v Brně*. Brno 1994, s. 425-432.
- ŠTAIGL, Jan. Vojenskopolitické a vojenskostrategické postavení Slovenska po ukončení druhé světové války (1945-1946). In *Historický časopis*, 1992, roč. 40, č. 6, s. 676-693.
- ŠUTAJ, Štefan. Československé a maďarské diplomatické aktivity pred Parížskou konferenciou 1946 (z pohľadu československej politiky a diplomacie). In MICHÁLEK, Slavomír a kol. *Slovensko v labyrinte európskych dejín*. Bratislava 2014, s. 658-684.
- ŠUTAJ, Štefan. Návrat maďarských vojnových zajatcov zo ZSSR a Československo (československý prístup k problematike na mierovej konferencii v Paríži v roku 1946). In *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*, 2017, roč. 10, s. 291-303.

Internetové zdroje:

- Foreign relations of the United States. Council of Foreign Ministers 1946. Volume II. Washington : U.S. Government Printing Office, 1970. Dostupné na internete: <<http://digital.library.wisc.edu/FRUS.FRUS1946v02>; <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v02>.
- Foreign relations of the United States. Volume III. Paris Peace Conference, Proceedings. Washington : U.S. Government Printing Office, 1970. Foreign relations of the United States. Council of Foreign Ministers 1946. Volume II. Washington : U.S. Government Printing Office, 1970. Dostupné na internete: <<http://digital.library.wisc.edu/FRUS.FRUS1946v03>; <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v03>.
- Foreign relations of the United States. Volume IV. Paris Peace Conference, Documents. Washington : U.S. Government Printing Office, 1970. Dostupné na internete: <<http://digital.library.wisc.edu/FRUS.FRUS1946v04>; <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v04>.
- Foreign relations of the United States. Volume VI. Eastern Europe, The Soviet Union. Washington : U.S. Government Printing Office, 1969. Dostupné na internete: <<http://digital.library.wisc.edu/FRUS.FRUS1946v06>; <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v06>.
- <https://www.slov-lex.sk>.

Počet slov: 12 663

Počet znakov (vrátane medzier): 89 503